

KUMU -19
77

KUML 19 78

ÅRBOG FOR
JYSK ARKÆOLOGISK SELSKAB

With Summaries in English

I kommission hos Gyldendalske Boghandel,
Nordisk Forlag, København 1979

OMSLAG:

Fantasi over ansigtskar fra tragtbægerkulturen.

*Redaktion: Poul Kjærum
Tilrettelæggelse og omslag: Flemming Bau
Tryk: Special-Trykkeriet, Viborg a-s*

*Skrift: Baskerville 11 pkt.
Papir: Stora G-point 120 gr.*

Copyright 1979 by Jysk Arkæologisk Selskab

ISBN 87-01-96171-3

INDHOLD/CONTENTS

<i>Søren H. Andersen</i> : Aggersund. En Ertebølleboplads ved Limfjorden	7
Aggersund. An Ertebølle settlement on the Limfjord	50
<i>Ulrik Møhl</i> : Aggersund-bopladsen zoologisk belyst. Svanejagt som årsag til bosættelse?	57
Zoological analysis of the Aggersund settlement: a special-purpose camp for hunting swans?	72
<i>Søren H. Andersen</i> : Flade, skælhuggede skiver af Brovst-type	77
The scale-worked flakes, a newly-discovered artifact type from the early Ertebølle culture of western Denmark	96
<i>Klaus Ebbesen</i> : Stenalderlerkar med ansigt	99
Stone Age face pots	112
<i>Anne Birgitte Gebauer</i> : Mellemneolitisk tragtbægerkultur i Sydvestjylland. En analyse af keramikken	117
The Middle Neolithic Funnel Beaker Culture in south-west Jutland. An analysis of the pottery	150
<i>Peter Rowley-Conwy</i> : Forkullet korn fra Lindebjerg. En boplads fra ældre bronzealder	159
The carbonized grain from Lindebjerg	167
<i>Dafydd Kidd</i> : En guldgubbe fra Bornholm	173
An anthropomorphic gold figure from Bornholm	176
<i>Søren Nancke-Krogh</i> : Ribehesten og dens slægtinge	179
The Ribe horse and its relatives	189
<i>Jan Kock</i> : Brovold. En befæstet bebyggelse fra tidlig middelalder	193
Brovold – a fortified settlement from the early Middle Ages	219
<i>Else Roesdahl</i> : Bagergadefundet i Svendborg. Affald fra et middelalderligt pottemagerværksted	223
The Bagergade find in Svendborg. Wasters from a medieval pottery kiln	238
<i>Ingrid Nielsen</i> : En middelalderlig seglstampe fra Tvilum	241
A medieval seal matrix from Tvilum	243
<i>Niels Abrahamsen</i> : Magnetisk datering af ovnanlæg fra Rye Sønderskov	245
Paleomagnetic dating of a kiln from Rye Sønderskov	249

MELLEMNEOLITISK TRAGTBÆGERKULTUR I SYDVESTJYLLAND

En analyse af keramikken

Af Anne Birgitte Gebauer

Bopladskronologien for mellemneolitisk tragt bægerkultur (1) har svagheder ikke alene gennem de vage definitioner, men også fordi den giver usikkerhed ved bestemmelsen af enkeltfund og muligheden for, at regionale og funktionelle forskelle i keramikens udformning kan gøre sig gældende. I det følgende opstilles en lokal keramiksekvens med det formål at undersøge, hvorledes keramikken i Sydvestjylland forholder sig til bopladskronologien.

Den sydvestjyske keramikklassifikation foretages på grundlag af fund fra områdets megalitgrave (se fig. 1 og appendiks A) (2). Det enkelte lerkar og dets elementer anvendes som udgangspunkt for den kronologiske inddeling (3). Følgende arbejdsmetode anvendes: Ved hjælp af tangenten til karrenes profil inddeles lerkarrene i hovedgrupper og karformer (se appendiks B). Herved opnås en eksakt definition af karformerne, ligesom definitionen bliver uafhængig af ornamentikken. Elementerne i ornamentikken defineres ligeledes, og en relativ keramikronologi opstilles ved tilstedeværelsesseriation (4) af mønstrelementerne på de enkelte karformer. Den ældste og yngste del af sekvensen bestemmes på grundlag af den gængse kronologi. Sekvensens kronologiske værdi søges derefter underbygget af de formmæssige ændringer i keramikken og gennem en sammenligning med fund fra andre områder.

KARFORMER

I det følgende inddeles keramikken efter karrenes profil, der måles ved tangenten hertil efter samme fremgangsmåde, som er anvendt ved en analyse af keramik fra yngre romersk jernalder (5). Definitionerne af et lerkars enkelte led findes i appendiks B.

Karrene inddeles i fire hovedgrupper:

Enleddede kar defineres som kar uden en lodret, udvendig vendetangent mere end 2 cm under randen.

Toleddede kar defineres som kar med en lodret, udvendig vendetangent mere end 2 cm under randen. (Toleddede kar med konkav overdel kan desuden

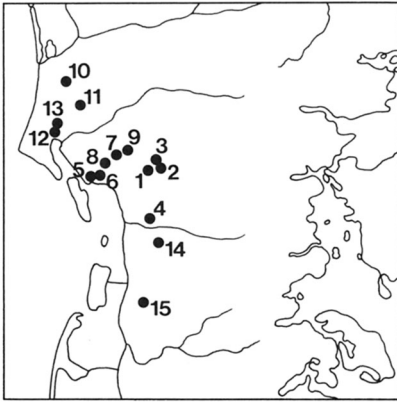

Fig. 1. Udbredelsen af de sydvestjyske megalitgrave. 1. Sdr. Bøel, 2. Terpling, 3. Skovbølling, 4. Stavnagergård, 5. Skibhøj, 6. Veldbæk Skole, 7. Grimstrup krat, 8. Skads, 9. Gunderup, 10. Åsted, 11. Mejls, 12. Hesselmed, 13. Borre, 14. Fjersted, 15. Steneng. Numrene svarer til appendiks A.

Distribution of south-west Jutland megalithic graves. The same numbers are employed in appendix A.

have en positiv/negativ vendetangent mindre end 0,5 cm over bugknækket).

Treleddede kar defineres som kar med en lodret, udvendig vendetangent mere end 2 cm under randen og med en positiv/negativ vendetangent 0,5 cm eller mere over bugknækket.

Særformer: Fodskåle, lerskeer, lerskiver og St. Valby-keramik.

De én-, to- og treleddede kar klassificeres yderligere gennem deres proportioner i skåle ($H:B < 0,75$) og bægre ($H:B \geq 0,75$) (6), ligesom enkelte andre mål anvendes. Karformerne er defineret i appendiks B og vist på fig. 2.

Udformningen af rande og bunde inddrages ikke i den formmæssige inddeling, da den ligesom magringen ikke er karakteriserende for bestemte karformer (7). Hanke, øskener og ophængningshuller er der ligeledes ikke taget hensyn til, da de primært har funktionel betydning.

Den morfologiske inddeling omfatter kun de former, der indgår i den sydvestjyske keramik. De toleddede kar måtte f.eks. inddeles i flere karformer, end det er sket her, ved en analyse af keramikken på Øerne. St. Valby-keramikken er ligeledes blot klassificeret som særform, da kun enkelte kar af denne kategori indgår i materialet, og en analyse heraf er foretaget af K. Davidsen 1978 (8).

ORNAMENTIK

Ornamentikken inddeles i en række tekniske elementer og mønstrelementer, der tillige med forskellige sammensætninger af mønstrelementer anvendes i seriationerne (se fig. 3). Det er tilstræbt at vælge indbyrdes uafhængige elementer, der optræder tilstrækkelig hyppigt, samtidig med at de synes at have en kort brugstid. Ornamentikkens placering på karret

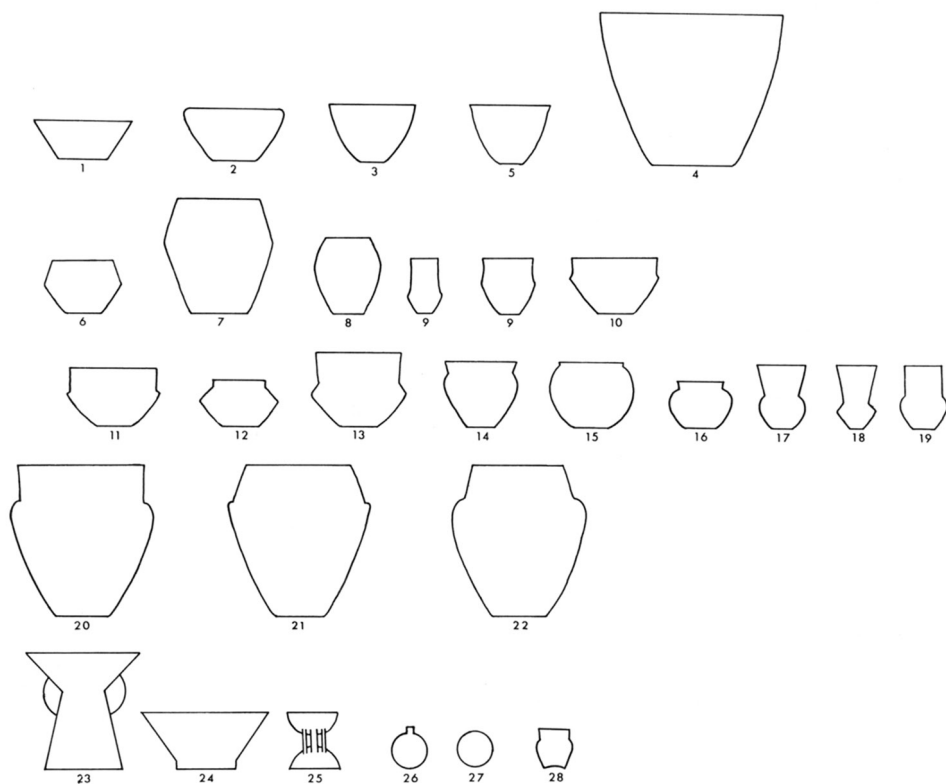

Fig. 2. Karformerne i den sydvestjyske keramik.

1: Enleddede, retvæggede skåle. 2: Enleddede skåle med konvekks side og indadbøjet rand. 3: Enleddede skåle med konvekks side uden indadbøjet rand. 4: Enleddede krukker med konvekks side uden indadbøjet rand. 5: Enleddede skåle med udsvajet rand. 6: Dobbeltkoniske skåle. 7: Dobbeltkoniske krukker med ret overdel. 8: Dobbeltkoniske krukker med konvekks overdel. 9: Toleddede afsatsbægre. 10: Toleddede afsatsskåle. 11: Treleddede afsatskar. 12: Skulderkar med lav hals. 13: Skulderkar med høj hals. 14: Tragtskåle med fladt afrundet bugknæk. 15: Tragtskåle med fladt afrundet bugknæk og lav hals. 16: Tragtskåle med kraftigt rundet bugknæk. 17: Tragtbægre med kraftigt rundet bugknæk. 18: Tragtbægre med kraftigt rundet bugknæk og høj hals. 19: Tragtbægre med kraftigt rundet bug og cylindrisk hals. 20: Tragtbægre med fladt afrundet bugknæk. 21: Treleddede kar med konisk hals og smal skulder. 22: Treleddede kar med konisk hals og bred skulder. 23: Fodskåle. 24: Fodskåle med standingring. 25: Fodskåle uden midterdel og med mere end to hanke. 26: Lerskeer. 27: Lerskiver. 28: St. Valby kar.

Vessel forms in south-western pottery.

1. Unsegmented, straight-walled bowl, 2. Unsegmented bowl with convex sides and inverted rim, 3. Unsegmented bowl with convex sides without inverted rim, 4. Unsegmented jar with convex sides without inverted rim, 5. Unsegmented bowl with splayed rim, 6. Biconical bowls, 7. Biconical jar with straight upper part, 8. Biconical jar with convex upper part, 9. Bisegmented shouldered beaker, 10. Bisegmented shouldered bowl, 11. Trisegmented shouldered vessel, 12. Shouldered vessel with low neck, 13. Shouldered vessel with high neck, 14. Funnel-necked bowl with gently curved belly, 15. Funnel-necked bowl with strongly curved belly and low neck, 16. Funnel-necked bowl with strongly curved belly, 17. Funnel beaker with strongly curved belly, 18. Funnel beaker with strongly curved belly and high neck, 19. Funnel beaker with strongly curved belly and cylindrical neck, 20. Funnel beaker with gently curved belly, 21. Trisegmented vessel with conical neck and narrow shoulder, 22. Trisegmented vessel with conical neck and broad shoulder, 23. Pedestalled bowl, 24. Pedestalled bowl with foot rim, 25. Stemless pedestalled bowl with more than two handles, 26. Clay ladle, 27. Clay disc, 28. St. Valby vessel.

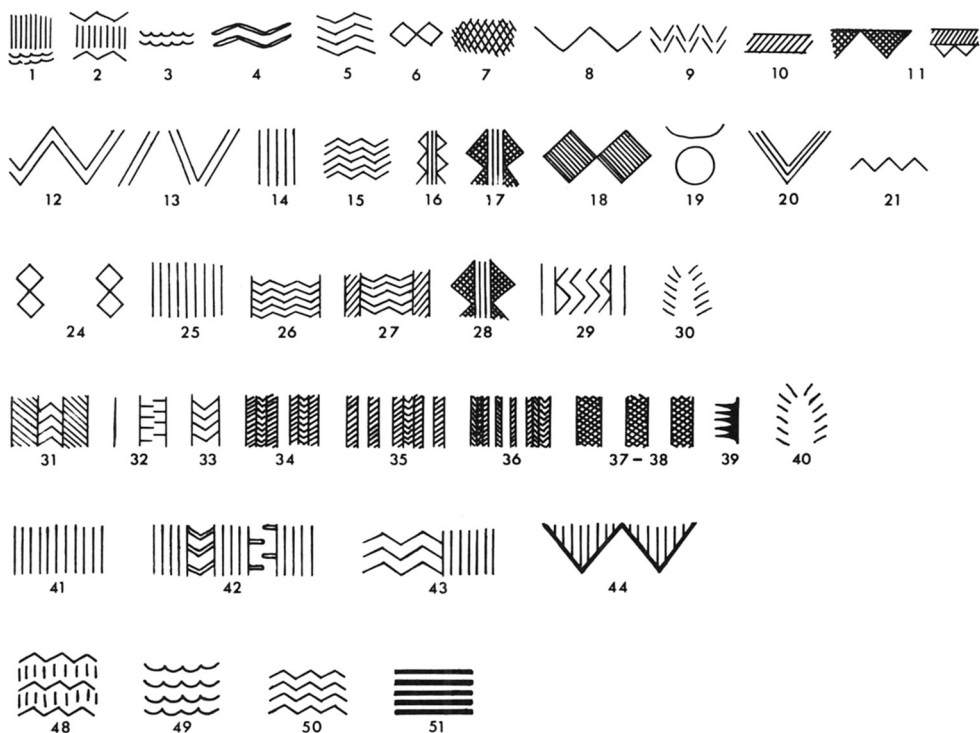

Fig. 3. Mønsterelementerne i seriationerne.

Randomornamentik. Indvendig og udvendig randomornamentik er slået sammen. 1: En række lodrette streger, indridsede eller indstemplede, afgrænset forneden af en eller flere vinkel- eller buestiklinjer. 2: Et vinkellinjebånd med enkelte eller dobbelte konturlinjer og udfyldt med en række lodrette streger, indridsede eller indstemplede. 3: En eller flere vandrette linjer i buestik eller beviklet snor. 4: En eller to vandrette vinkellinjer. 5: Mere end to vinkellinjer eller storvinkellinjer. 6: En indstemplet rhombelinje uden udfyldning eller et indstemplet trekantbånd/række uden udfyldning. 7: En krydsstregrække. 8: En til to storvinkellinjer. 9: En eller flere vinkelrækker eller storvinkelrækker. 10: Et simpelt, skraveret bånd. 11: Et skraveret trekantbånd eller et simpelt skraveret bånd afgrænset til den ene eller begge sider af et trekantbånd.

Halsornamentik. 12: En dobbelt storvinkellinje. 13: En dobbelt storvinkelrække. 14: Gruppeviserækker af lodrette linjer, uanset teknisk udførelse. 15: Gruppeviserække af vandrette vinkellinjer. 16: Lodrette vinkellinjebånd eller storvinkelbånd udfyldt med lodrette linjer. 17: Et lodret trekantbåndfelt af to krydsskraverede trekantbånd med en række lodrette linjer imellem. 18: Et skraveret rhombe- eller storhombebånd. 19: Halvbuer eller cirkler, uanset den tekniske udførelse. 20: Hængende trekantner, uanset den tekniske udførelse. 21: Halsbasis ornamentik af stående vinkler.

Hankfeltornamentik. Tilstedeværelse af skillefelter på fodskålene og af en vandret ornamentik på overgangen mellem skål og fod behandles sammen med hankfelterne. 22: Tilstedeværelse af skillefelter. 23: Tilstedeværelse af en vandret ornamentik på overgangen mellem skål og fod på fodskåle. 24: Hankfelt af to lodrette rhombekonturbånd uden udfyldning og med et blankt midterfelt. 25: Hankfelt udfyldt med en række lodrette linjer. 26: Hankfelt udfyldt med vandrette vinkellinjer. 27: Hankfelt med simple konturbånd og vandrette vinkellinjer i midterfeltet. 28: Hankfelt af to krydsskraverede trekantbånd med en række lodrette linjer imellem. 29: Hankfelt med lodrette vinkellinjer enten som konturlinjer eller udfyldning af midterfeltet. 30: Hankfelt af en lodret vinkelrække.

Lodret båndornamentik. 31: Smalle, jævnbrede bånd ca. 1 cm brede. 32: Lynlåsbånd. 33: Smalt bånd udfyldt med en vinkelrække. 34: Alle bånd er samlet i båndfelter. 35: Båndfelter og enkeltvis bånd. 36: Uens brede bånd samlet i tilfældige, asymmetriske grupper. 37: Skiftevis ornamenterede og blanke

bånd af uens bredde. 38: Udelukkende skraverede bånd. 39: Sidestiklinjer, en fure med sidestik af mejsel- spatel- eller trekantskråstik. 40: En lodret række vinkler.

Skulderornamentik. 41: Kontinuerlig afstribring i skulderens bredde, uanset teknisk udførelse. 42: Diskontinuerlig afstribring kombineret med smalle lynlåsband eller bånd udfyldt med en vinkelrække. 43: Feltvis opdelt ornamentik. 44: Trekantbånd.

Bugornamentik. 45: Lodret bugafstribring, kontinuerlig eller diskontinuerlig.

Bugknækbælte. 46: Bugknækbælte af kontinuerlig eller diskontinuerlig lodret afstribring. 47: Bugknækbælte af et skraveret trekantbånd.

Fladedækkende ornamentik. 48: Fladedækkende ornamentik af skiftevis vandrette vinkellinjer og vandrette rækker af lodrette streger. 49: Fladedækkende ornamentik af vandrette buestiklinjer. 50: Fladedækkende ornamentik af vandrette vinkellinjer. 51: Fladedækkende ornamentik af vandrette stempellinjer (se teknisk element 61). 52: Fladedækkende ornamentik af diverse stik.

Tekniske elementer. 53: Buestik og halvbueformede stik. 54: Beviklede snoreindtryk. 55: Mejselstik. 56: Spatelstik. 57: Fure, undtagen de former der indgår i 61. 58: Sidelæns buestik. 59: Cardium. 60: Beviklet snorestempel. 61: Stempellinjer lavet med forskellige stempler (dog ikke bue- og mejselstik), spatelfurer eller furer med rund bund, hvis bredde er større end 0,2 cm, spatelfurestik eller bredt furestik udført med et rundt stempel. 62: Furestik, undtagen de former der indgår i 61. 63: Kommaformede stik. 64: Tvestik. 65: Udbørstning. 66: Tandstok.

Pattern elements in the seriations.

Rim Ornament. Internal and external rim ornament are combined, 1. A row of vertical strokes, scored or stamped, bounded below by one or more zigzag or scallop lines, 2. A band of vertical strokes engraved or stamped, bounded by single or double zigzags, 3. One or more horizontal lines of scallop chasing or whipcord, 4. One or two horizontal narrow zigzags, 5. More than two narrow or wide zigzags, 6. Stamped lozenge or triangle band without filling, 7. A row of lattice, 8. One or two wide zigzags, 9. One or more rows of small or large chevrons, 10. A simple hatched band, 11. A hatched triangle band or a simple hatched band bounded on one or both sides by a triangle band.

Neck ornament 12. A double wide zigzag, 13. A row of double chevrons, 14. Bunched rows of vertical lines, irrespective of technique, 15. Bunched row of narrow horizontal zigzags, 16. vertical lines bounded by narrow zigzags or wide chevrons, 17. A vertical zone of two cross-hatched triangle bands with a number of vertical lines in between, 18. A hatched lozenge or large lozenge band., 19. Bows or circles, irrespective of technique, 20. Pendant triangles, irrespective of technique, 21. Neck base ornament of zigzag.

Handle ornament Limiting zones on pedestalled bowls and horizontal ornament at the transition between the bowl and the foot are treated with the handle zones, 22. Presence of limiting zones, 23. Presence of horizontal ornament at the transition between the bowl and foot in pedestalled bowls, 24. Handle zone of two vertical empty lozenge bands, 25. Handle zone of vertical lines, 26. Handle zone with horizontal zigzags, 27. Handle zone of simple contour bands with horizontal zigzags in between, 28. Handle zone of two cross-hatched triangle bands with vertical lines in between, 29 Handle zone with vertical zigzags either as contour lines or as an infilling of the central field, 30. Handle zone of a vertical chevron row.

Belly ornament. Vertical band ornament 31. Narrow bands of equal width about 1 cm wide, 32. 'Zip' bands, 33. Narrow band containing a row of chevrons, 34. All bands are grouped in zones, 35. Band zones and single bands, 36. Bands of different width gathered in random, asymmetrical groups, 37. Alternate decorated and empty bands of different width, 38. Exclusively hatched bands, 39. A groove with lateral chisel, spatula or triangle chasing, 40. A vertical row of chevrons.

Shoulder ornament. 41. Continuous striping in the full width of the shoulder, whatever the technique, 42. Discontinuous striping combined with narrow 'zip' bands or bands containing a row of chevrons, 43. Zoned ornament, 44. Triangle bands.

Belly ornament. 45. Vertical belly striping, continuous or discontinuous.

Turning point belt. 46. Belt of continuous or discontinuous vertical striping, 47. Belt of a hatched triangle band.

Surface ornament 48. Alternate horizontal zigzags and horizontal rows of vertical strokes, 49. Horizontal scallop, 50. Horizontal zigzags, 51. Horizontal stamped lines (see technique 61), 52. Various stab marks.

Technique 53. Scallop and truncated scallop, 54. Whipcord impressions, 55. Chisel chasing, 56. Spatula chasing, 57. Grooves, except the forms occurring in 61, 58. Lateral scallop chasing, 59. Cardium, 60. Whipcord stamp, 61. Stamp lines made with various stamps (except scallop and chisel chasing), spatula grooves with a round bottom, the width of which exceeds 0.2 cm, spatula grooving or broad grooving performed with a round stamp, 62. Grooving, apart from those forms occurring in 61, 63. Comma shaped stab, 64. Curve-stamp, 65. Brushing out, 66. Rouletting.

beskrives ved ornamentzoner, der ligesom mønsterelementerne og deres sammensætning er defineret nedenfor (9).

Mønsterelementerne og deres sammensætning

Linje. Ubrudt fure, liste, vulst eller serie af sammenhængende stempelindtryk. Der skelnes mellem simple linjer og figurlinjer.

Simple linjer. Ret eller tilstræbt ret linje, benævnes efter den tekniske udførelse.

Figurlinje. Linje bestående af ens eller tilstræbt ens figurer ved indtryk af stempler i sammenhængende serier eller figurer sammensat af streger. Figurlinjer benævnes efter figurerens form eller evt. efter stemplets art. Flere parallelle linjer benævnes 2-5 dobbelte linjer, ved et større antal benævnes de linjerækker.

Række. Vandret eller lodret serie af ikke sammenhængende vandrette eller lodrette streger, figurer eller stik.

Bånd. Linje, række eller dobbelt række afgrænset af konturlinjer. Konturlinjer kan bestå af en hvilken som helst linjeform. Der skelnes mellem simple bånd og figurbånd.

Simple bånd. Afgrænses af simple linjer, benævnes efter den udfyldende ornamentik.

Figurbånd. Afgrænses af figurlinjer, benævnes efter fyldornamentikken og derefter betegnelsen for båndets form.

Felt. Adskiller sig fra bånd ved deres større bredde og er afgrænsede af konturlinjer, konturbånd eller konturrækker. Her skelnes mellem:

Hankfelter, der indkomponerer hanke eller øskener i karrets ornamentik.

Skillefelter, der inddeler karrets overflade i $\frac{1}{2}$ eller $\frac{1}{4}$ felter uden at være knyttet til hanke.

$\frac{1}{2}$ og $\frac{1}{4}$ felter. Et antal lige store felter opdelt af hank- eller skillefelter.

Båndfelter. En gruppe af mindst 3 bånd med samme eller rytmisk vekslende ornamentik. – Hvor båndene er lodrette, afgrænses de mod tilsvarende grupper ved uornamenterede konturbånd og skal gentages fast eller rytmisk på karrets overflade.

Fladedækkende ornamentik. En ornamentzone eller et 1/2 eller 1/4 felt, der udelukkende har én form for ornamentik.

Ornamentzoner

Randornamentik er ornamentik under randen i tilknytning til denne.

Halsornamentik er ornamentik på fladen mellem randornamentikken (eller randen, hvor randornamentik ikke forekommer) og hals/bugovergangen. Ved *halsbasis-ornamentik* forstås en ornamentik på halsens nedre del med hals/bug-overgangen som basis.

Skulderornamentik udgår fra hals/bug-overgangen og går til bugknækket. – Ornamentikken må ikke være specielt knyttet til en hank, da der i så fald er tale om hankfeltornamentik.

Bugornamentik udgår fra hals/bug-overgangen og går mere end 2 cm ned under bugknækket.

Bugknækbælte udgår fra hals/bug-overgangen og går ned under bugknækket, men højst 2 cm herunder.

SERIATIONERNE

Den relative keramikronologi opstilles ved seriationer, der har det enkelte lerkar og dets elementer som udgangspunkt. Karrene serieres ved tilstedeværelses-seriation, der bygger på et elements absolutte tilstedeværelse respektive fravær på et kar. Seriationen udføres grafisk ved en krydstabel, hvor forekomsten af et element markeres ved et X. Derefter ordnes karrenes og ornamentikelementernes indbyrdes rækkefølge, således at krydsmønstret antager så jævn en struktur som muligt (10). Karrene ordnes herved efter grader af lighed i en stilistisk sekvens, der i følge teorien bag seriation også kan opfattes som en kronologisk sekvens (11). Den kronologiske værdi af en sådan seriation er imidlertid forbundet med nogle usikkerheder, som vurderes senere.

Hver karform serieres for sig, hvorved det undgås, at formmæssige forskelle forstyrrer seriationerne. Desuden serieres rand-, hals-, hankfelt- og bugornamentik (12), samt de tekniske elementer særskilt for hver karform, således at flere seriationssekvenser kan understøtte eller afkræfte hinanden.

Skulderkar, fodskåle, tragt bægre med kraftigt rundet bugknæk og skåle med lodret båndornamentik er tilstrækkelig talrige og har så rig en ornamentik, at de kan serieres (13). Tragt skåle med kraftigt rundet bug og to- og treleddede afsatskar ordnes på grundlag af den elementfordeling, der opnås i disse seriationer, da der er for få kar af disse former (mindre end 10 kar). Lerskeerne ordnes på samme måde, da deres ornamentik kun indeholder få elementer.

så vidt muligt i forhold til hinanden ved tilstedeværelsen af nye elementer. Denne inddeling kan underbygges ved en matrixanalyse af karrenes elementfordeling, hvilket er illustreret for de båndornamenterede skåles vedkommende (fig. 8) (15). Resultatet af inddelingen er vist på fig. 9-17.

Vurdering af seriationerne: Ved seriationerne (fig. 4-7) er det lykkedes at ordne karrene i en sekvens efter lighed i fordelingen af mønsterelementerne. Flere sideløbende seriationer understøtter hinanden ved seriationen af hver karform, og tilfældigheder i enkelte elementers fordeling kan derfor ikke forstyrre rækkefølgen af karrene. Den kronologiske værdi af denne rækkefølge kan forstyrres af en række ikke-tidsmæssige faktorer. Geografiske forskelle er, ligesom dopplereffekten (16), udelukket ved kun at anvende keramik fra et begrænset område, og formmæssige forskelle er undgået ved at seriere hver karform for sig.

Seriationerne kunne også afspejle samtidige stilarter, der enten er betinget af funktionelle forskelle eller er tilknyttet forskellige etniske grupper. Sådanne samtidige stilarter ville imidlertid fremtræde som klumpninger i seriationerne, men den regelmæssige, jævne udskiftning af elementerne viser, at dette ikke er tilfældet. På grundlag af seriationerne er det derfor rimeligt at betragte karrenes rækkefølge som en tidsmæssig sekvens. Dette underbygges yderligere via keramikens formmæssige ændringer, der er uafhængig af seriationerne, og ud fra fund fra andre områder, som også anvendes til at fastlægge, hvilken ende af sekvensen der er ældst og yngst.

FASEINDELING

Af fig. 4-7 fremgår det, at de serierede karformer kan inddeles i grupper med en ensartet ornamentik. Disse grupper parallelliseres i tre ornamentikgrupper tillige med de former, der er ordnet med støtte i seriationerne. Da resultatet af seriationerne med rimelighed kan opfattes som en kronologisk sekvens, betragtes disse tre ornamentikgrupper som faser i en relativ kronologisk sekvens for Sydvestjylland:

Fase 1 omfatter skulderkar, fodskåle, tragtbægre med kraftigt rundet

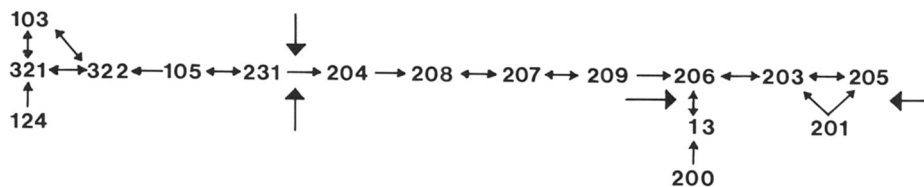

Fig. 8: Resultatet af matrixanalysen af de båndornamenterede skåle. De store pile markerer den afgrænsning af grupperne, der er foretaget på grundlag af seriationerne.

Result of matrix analysis of the band-ornamented bowls. The large arrows mark the limits of the groupings made on the basis of the seriations.

Fig. 9: Skulderkar, gruppe 1 har fladedækkende skulderornamentik af vandrette buestiklinjer eller lodrette linjer i beviklet snor, der evt. er kombineret med smalle, lodrette bånd. 1:3.

Shouldered vessels, group 1, have surface shoulder ornament of horizontal scalloping or vertical lines in whipcord, which may be combined with narrow vertical bands.

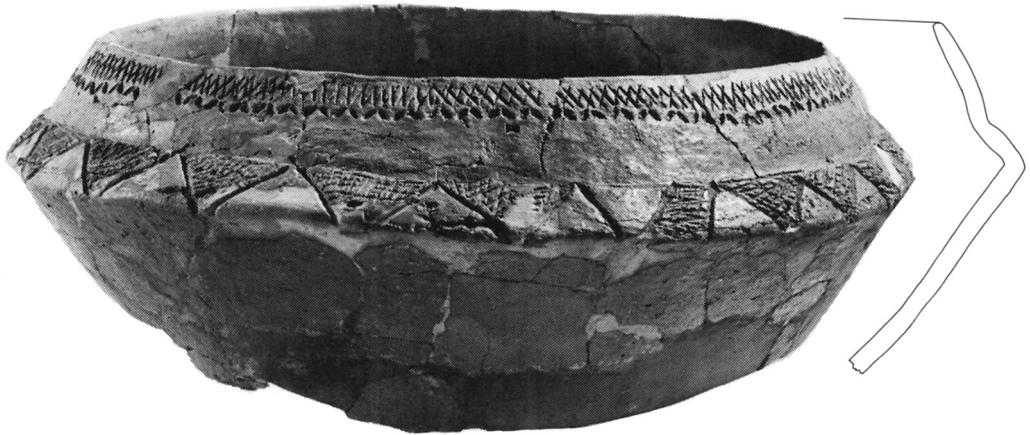
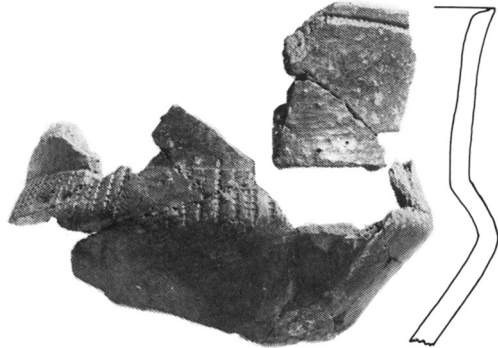

Fig. 10: Skulderkar, gruppe 2. Skulderornamentikken er enten delt op i brede felter eller den består af trekanter med forskellig udfyldning, dog ikke i tandstok. 1:3.

Shouldered vessels, group 2. The shoulder ornament is either broken up into broad zones or consists of triangles with different infilling, though not rouletting.

Fig. 11: Skulderkar, gruppe 3 har feltopdelt ornamentik, lodret afstrikning eller trekantbånd i tandstok på skulderen. 1:2.

Shouldered vessels, group 3, have zoned ornament, vertical striping or triangle bands in rouletting on the shoulder.

bugknæk, båndornamenterede skåle, tragtskåle med kraftigt rundet bugknæk og lerskeer af gruppe 1. 6 karformer bestående af 44 lerkar og 11 lerskeer. – Bestemte mønstre er karakteristiske for hver karform, og ornamentikken er underordnet karrets formmæssige opbygning. Blandt de tekniske elementer dominerer indstemplede mønstre i beviklet snor, buestik og mejselstik. De mest almindelige mønstre er randmønstrene fig. 3.1 og 2 og fladedækkende buestikornamentik på fodskåle og lerskeer og et par skulderkar. Hertil kommer lodret afstrikning i beviklet snor på tragtskåle med kraftigt rundet bug og på skulderkar, samt smalle, jævnbrede bånd samlet i båndfelter på de båndornamenterede skåle (fig. 3. 31. 32. 34).

Fig. 12: Fodskåle, gruppe 2 er ornamenteret med fladedækkende, vandrette stempellinjer eller med mønstre af lodrette bånd eller linjegrupper. 1:3. Foto: P. Kjærum.

Pedestalled bowls, group 2, are decorated with surface horizontal stamped bands or with patterns of vertical bands or groups of lines.

Fase 2 indeholder skulderkar, fodskåle, tragt bægre med kraftigt rundet bug, båndornamenterede skåle, tragtskåle med kraftigt rundet bug og lerskeer af gruppe 2, samt gruppe 1 af to- og treleddede afsatskar og et dobbeltkonisk kar med konveks overdel. I alt 69 lerkar og 5 lerskeer, fordelt på 9 forskellige karformer. 6 af disse karformer optræder også i fase 1, og 5 af formerne er tilstede i fase 3. – Ornamentikken er underordnet formen, undtagen på enkelte afsatskar, hvor bugornamentikken går et kort stykke ned under bugknækket og derved bryder med karrets formmæssige opbygning (fig. 3.46). Bugmønstrene er karakteristiske for bestemte karformer, mens hals- og hankfelt-mønstrene er fælles for alle karformer (fig. 3.14-15, 17-19 og 26-30). Teknisk domineres ornamentikken af indridsede mønstre. Stempellinjer, kommaformede stik og tvestik optræder i modsætning til i fase 1, ligesom randmønstrene som regel er bredere (fig. 3.5-11), og bugornamentikken kortere. Båndmønstrene er ofte asymmetriske og består af uens brede bånd med brede, blanke mellemrum (fig. 3.36-38). Fodskålene er fladedækkende ornamenteret med vandrette stempellinjer (fig. 3.51), der ofte er kombineret med et hankfeltmønster af krydsskraverede trekantbånd (fig. 3.28), eller de har lodrette båndmønstre. Skulderkarrene har skraverede trekantbånd på skulderen eller feltopdelte mønstre (fig. 3.43-44).

Fase 3 omfatter skulderkar, båndornamenterede skåle og tragtskåle med kraftigt rundet bug af gruppe 3, samt gruppe 2 af to- og treleddede afsatskar og en dobbeltkonisk skål. I alt 17 kar fordelt på 6 karformer. –

Mønstrene er næsten ens på alle karformer og følger ikke karformernes opbygning. De består hovedsagelig af simple bånd og trekantbånd både under randen og på bugen, desuden ses række-mønstre. Kun få tekniske elementer optræder, fure og tandstok dominerer.

En sammenligning med tidlige neolitikum viser, at fase 1 er den ældste del af sekvensen, idet f.eks. dragtbægre og beviklet snoreornamentik er fælles. Derimod kan tandstokornamentikken og afsatskarrene i fase 3 forbindes med keramikken fra Ferslev II, som det fremgår nedenfor, og udgør således sekvensens yngste del.

MORFOLOGISKE ÆNDRINGER I DEN SERIEREDE KERAMIK

Seriationerne er udelukkende baseret på ornamentikken, og karrenes rækkefølge er opstillet uafhængigt af eventuelle ændringer i formerne. Regelmæssige ændringer af karformerne i løbet af den stilistiske sekvens kan derfor understøtte den kronologiske værdi heraf.

Generelt ændres karformerne fra at være meget markante og ofte skarpt vinklede til at være jævne og mindre leddede, idet skulderen reduceres til en vulst eller en smal afsats. Denne udvikling er især tydelig hos skulderkarrene, hvis skulderbredde i løbet af de tre faser aftager fra 2,8 cm til 1,9

Fig. 13: Dragtbægre med kraftigt rundet bug, gruppe 1. De fleste kar har under randen en vandret række af lodrette streger, der fornedet afgrænses af en eller flere vinkel- eller buestiklinjer. Bugen er lodret afstribet, bugknækbælte optræder ikke. 1:3.

Funnel beakers with strongly curved belly, group 1. The majority of vessels have a horizontal row of vertical strokes below the rim, bounded below by one or more zigzag or scallop lines. The belly is vertically striped, and there is no belt around the turning point.

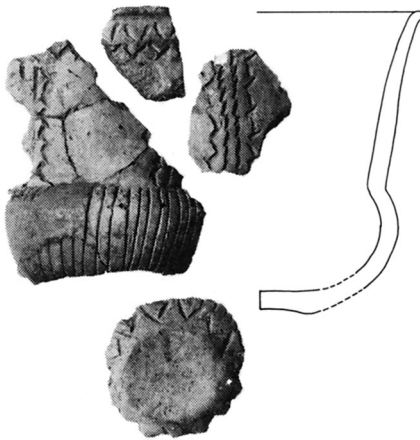

Fig. 14: Dragtbægre, gruppe 2 har en randornamentik af storvinkellinjer, vinkelrækker eller skraverede bånd. Bugknækbælte forekommer. 1:3. Foto: Lennart Larsen.

Funnel beakers, group 2, have a rim ornament of wide zigzags, rows of chevrons or hatched bands. Turning point bands occur.

cm i gennemsnit, samtidig med at bugnækvinklen vokser fra 116° til 121°. Skulderkar med hvælvet skulder optræder desuden kun i fase 1.

Tragtskåle med kraftigt rundet bug får en mere vulstformet skulder, idet skulderbredden aftager fra 1,5 cm til 1,3 cm i gennemsnit og bugnækvinklen fra 148° til 128° i gennemsnit. Tragtbægrene med kraftigt rundet bug ændres ligeledes, idet skulderbredden aftager fra 2,0 cm til 1,6 cm i gennemsnit. Her bliver bugnækvinklen dels større og profilen mere udflydende, dels mindre og skulderen derved mere vulstformet. – De to- og treleddede afsatskar er resultatet af denne udjævning af karprofilen hos skulderkar og tragtkar, især tragtskålene med kraftigt rundet bug. Afsatskarrene har da også både vinklede og rundede bugnæk, og deres ornamentik viser forbindelse til begge karformer.

Fodskålene er temmelig fragmenterede, men de bestemmelige fodskåle har udelukkende retsidede fod i fase 1 (10 kar), mens konveks og retsidede fod anvendes parallelt i fase 2 (h. h. v. 7 og 6 kar). Lerskeerne fra fase 1 er 8-13 cm i diameter, og de fleste er cirkulære (8 stk. ud af 11). I fase 2 er de fleste ovale (4 ud af 5 skeer), og den største diameter ligger mellem 13 og 20 cm.

Karformerne udskiftes successivt i løbet af de tre faser (fig. 21). Således findes fodskåle, lerskeer og tragtbægre kun med en ornamentik svarende til de to første faser i den stilistiske sekvens. Derimod har tragtskåle med kraftigt rundet bug, båndornamenterede skåle og skulderkar en ornamentik svarende til alle tre faser, mens ornamentikken på de to- og treleddede afsatskar, dobbeltkoniske skåle og dobbeltkoniske krukker med konveks overdel først optræder i fase 2 og 3. Den procentvise fordeling af karformerne er derimod mindre klar, og muligvis påvirket af det forskellige antal kar i faserne.

Karrenes former ændres således gradvist i løbet af den stilistiske sekvens, ligesom nogle former forsvinder, og andre optræder i stedet. Disse regelmæssige ændringer af karformerne kunne næppe påvises, dersom der var tale om samtidige stilarter, og understøtter derfor, at faserne følger hinanden.

SAMMENLIGNING MED FUND FRA ANDRE OMRÅDER

Da en sammenligning med sluttede fund fra Sydvestjylland ikke er mulig, jævnføres den stilistiske sekvens med fund fra andre områder med henblik på at undersøge dens kronologiske værdi og en datering i forhold til det gængse kronologisystem.

Fase 1-keramikken i Sydvestjylland har flere karformer fælles med Fuchsbergkeramikken, dels åbne énleddede skåle med konveks side og indadbøjlet, ret eller udsvajet rand, énleddede krukker med konveks side, samt tragtbægre af Beckers type D1 (fig. 2.2-5 og 20). Desuden er randornamentik af en vandret række af lodretstillede mejselstik, vandrette vinkellinjer,

Fig. 15: Båndornamenterede skåle, gruppe 1. Båndornamentikken består af smalle, jævnbrede bånd samlet i båndfelter, evt. med enkeltvise, ornamenterede bånd imellem. 1:3.

Band-ornamented bowls, group 1. The band ornament consists of narrow bands of equal width grouped in zones, perhaps sometimes with single, ornamented bands in between.

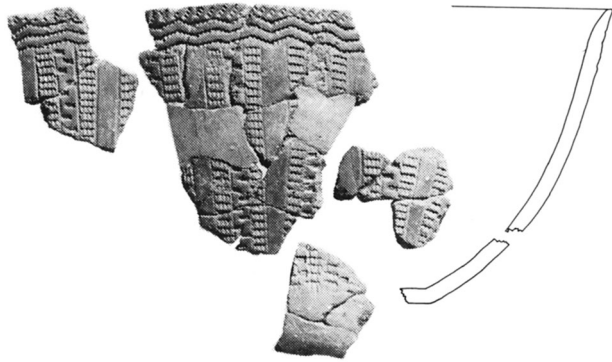

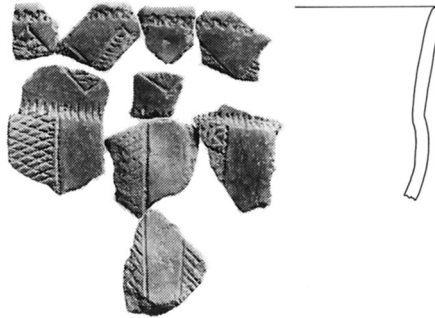
Fig. 16: Båndornamenterede skåle, gruppe 2. Båndene er uens brede og ofte samlet i tilfældige kombinationer eller de forekommer enkeltvis. Forskellige skraveringer er den mest almindelige båndudfyldning. 1:3. Foto: Lennart Larsen.

Band-ornamented bowls, group 2. The bands are of different width and often grouped in random combination, or they occur singly. Various forms of hatching are the most common band infilling.

Fig. 17: Båndornamenterede skåle, gruppe 3. Bugornamentikken består af smalle, lodrette enkeltvise bånd eller af lodrette rækkemønstre i fure eller tandstok. 1:3.

Band-ornamented bowls, group 3. The belly ornament consists of narrow, vertical single bands or of vertical pattern rows in grooving or rouletting.

krydsstregrækker eller række af lodret indstukne gruber fælles, ligesom den udbredte anvendelse af beviklet snor bl.a. til lodret bugafstribning. Størst er ligheden med den yngste Fuchsbergkeramik fra Toftum, mens den formodentlig ældre Fuchsbergkeramik fra Sarup er mindre varieret og rummer færre fælles træk (17).

Skålernes lodrette båndornamentik og brede rørformede øskener med gennemboring svarer til skålene fra Klintebakken. Tragtbægre af Beckers type D2 har også paralleller her, ligesom den fladedækkende ornamentik af vandrette buestiklinjer (18).

Fig. 18: Tragtbæger med kraftigt rundet bug og cylindrisk hals. 1:3.

Funnel beakers with strongly curved belly and cylindrical neck.

Keramikken fra kulthuset i Herrup rummer ligeledes fællestræk med fase 1-keramikken. Herfra stammer flere kar med ornamentik i beviklet snor, bl.a. en tragtskål med kraftigt rundet bug, hvis lodrette afstribning i beviklet snor er kombineret med lodrette lynlåsband. Et tragtbæger med et randmønster svarende til fig. 3.2 optræder ligeledes (19). Endelig er et skulderkar med lodret skulderafstribning i beviklet snor fundet sammen med tidlig MN II-keramik på Sarup, ligesom nogle båndornamenterede skåle svarende til fase 1 (20).

Fase 1-keramikken må således sidestilles med MN Ib, men har desuden flere træk fælles med den yngste Fuchsberg-keramik, samt nogle lighedspunkter med den tidlige MN II-keramik fra Sarup.

Fase 2-keramikken rummer flere ligheder med det tidlige MN II-lag på Sarup og keramikken fra Tustruphuset i form af halsornamentik af gruppevis lodrette linjer eller lodrette bånd på skulderkar og tragtbægre med kraftigt rundet bug (21). Skålenes båndornamentik af uens brede bånd med brede blanke mellemrum svarer også til keramikken fra Sarup og Blandebjerg (22). Dette gælder også båndenes udfyldning af forskellige skraveringer og konturerne af lodrette vinkellinjer og tværstiklinjer. Hertil kommer brede hankfelter udfyldt med vandrette vinkellinjer og øskener uden gennemboring. Desuden kan nævnes fodskåle med konveks fod, dominans af indridsede mønstre og tendens til bredere randmønstre.

Furestikornamentik og bugornamentik af gruppevis lodrette linjer ses ofte på skålene fra Sarup og Blandebjerg, men forekommer næsten ikke i Sydvestjylland, ligesom skulderornamentikken kun går ned under bugknækket på enkelte afsatskar.

Fase 2-keramikken rummer således elementer fra både MN Ib og MN II og må sidestilles med en tidlig del af MN II. Regionale forskelle kan dog også være medvirkende til, at nogle elementer, der er karakteristiske for Blandebjerg, næsten ikke optræder.

Fase 3-keramikens nærmeste paralleller stammer fra Jordhøjtestuen og fra Ferslev II-fundet (23). Da bugornamentikken altid udgår fra hals/bug-overgangen, må den sydvestjyske keramik muligvis placeres noget tidligere end Ferslev II, det vil sige sent i MN II (24). I det sene MN II/MN III-lag fra Sarup er fundet tilsvarende to- og treleddede afsatskar, hvis ornamentik bryder med karrets opbygning, ligesom enkelte kar i Ferslevstil optræder på pladsen (25).

De tre faser kan således jævnføres med sluttede fund fra kulthusene, hvis keramik må være den bedst egnede til at vise variationen i samtidig gravkeramik. En generel jævnføring med den stratigrafisk aflejrede keramik fra Sarup er ligeledes mulig, idet fase 1 har lighedspunkter med Fuchsberglaget og det tidlige MN II-lag, fase 2 med det tidlige MN II-lag og fase 3 med MN II/III-laget. Denne stratigrafiske sekvens er fastlagt ved hjælp af C14-dateringer: Fuchsberglaget er dateret til 2630 ± 90 f.Kr., tidlig MN II-laget til 2520 ± 100 f.Kr. og sen MN II/MN III-laget til 2390 ± 105 f.Kr. (26). Både sluttede fund og C14-dateringer understøtter således fasernes kronologiske værdi.

I forhold til bopladskronologien svarer de tre faser til hhv. en tidlig del af MN Ib, sen MN Ib/tidlig MN II og en sen del af MN II. Faserne stemmer således ikke overens med bopladskronologiens periodeinddeling. Årsagen hertil er det forskellige grundlag faserne og perioderne er opstillet på. Faserne er udskilt analytisk ved seriation og er derfor stilistisk homogene. Indholdet af bopladskronologiens perioder er derimod bestemt af en række bopladsfund, og keramikens stilistiske variation på disse pladser er bestemt af bebyggelsens varighed. De enkelte perioders indhold kan derfor ikke forventes at være stilistisk homogent – trods en vis sortering efter S. Müllers stilarter. Det forskellige grundlag for de to keramiksekvenser medfører således en uoverensstemmelse. Hertil kommer som nævnt muligheden for, at regionale forskelle indvirker på sammenligningen, idet bopladskronologiens perioder stort set hviler på materiale fra Øerne.

Fig. 19: Tragtskål med kraftigt rundet bug, gruppe 1. 1:2.

Funnel-necked bowls with strongly curved belly, group 1.

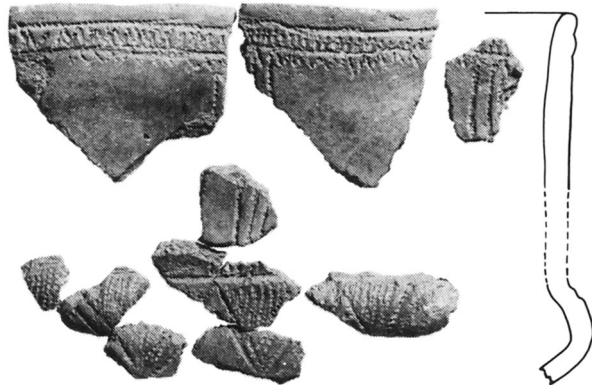

Fig. 20: Tragtskål med kraftigt rundet bug, gruppe 3. 1:2.

Funnel-necked bowls with strongly curved belly, group 2.

DATERING AF DE IKKE-SERIEREDE KARFORMER

De karformer der ikke kan indordnes gennem seriation, dateres ud fra fund fra andre områder. Tragtbægre med fladt rundet bugknæk og lerskiverne kan placeres i MN I-II ud fra formen og deres randornamentik af vinkellinjer og -rækker og rækker af lodret indstukne gruber (27), samt for lerskivernes vedkommende gennem deres tykkelse (1 cm i gennemsnit) (28).

Treleddede kar med konisk hals, dobbeltkoniske krukker med ret overdel kan dateres til MN II-IV (29). De fleste kar er uornamenterede, men enkelte har en randornamentik af rækker af lodret indstukne gruber, vinkelrækker eller langbølgelister placeret umiddelbart under randen (30). Skåle med indadbøjet rand findes gennem hele den mellemneolitiske tragtbægerkultur (31).

St. Valby-keramikken omfatter 7 kar: et enleddet kar med udsvajet rand (appendiks A nr. 9), to enleddede retvægede bægre (appendiks A nr. 8 og 15), en enleddet skål med konveks side, indadbøjet rand og rund bund (appendiks A nr. 14), et dobbeltkonisk kar (appendiks A nr. 9), et tøndeformet kar med afsat fod (appendiks A nr. 14), samt et kar med vulst (appendiks A nr. 6). Ornamentikken består af kanthak og smalle gruber stukket skråt ind nedefra, samt vandrette fingerfurer.

REGIONALE SÆRTRÆK I DEN SYDVESTJYSKE KERAMIK

Sammenligningen med bopladskronologien kunne som nævnt være påvirket af regionale forskelle, derfor undersøges tilstedeværelsen af regionale særtræk i det følgende.

I fase I karakteriseres keramikken i det øvrige Syddjylland, Slesvig og Fyn stort set af de samme træk som den sydvestjyske. Enkelte træk som skulderkar, hvor skulderafstriberingen i beviklet snor er kombineret med smalle bånd er dog begrænset til Sydvestjylland. Tragtbægre med kraftigt rundet bug og cylindrisk hals (fig. 18) optræder foruden i Sydvestjylland kun i Slesvig (32).

I forhold til disse områder er anvendelsen af beviklet snor mindre udbredt på Øerne. Fordelingen af karformerne er også en anden, idet båndornamenterede skåle er langt hyppigere på Øerne end i Sydvestjylland, mens skulderkar er sjældne (fig. 21) (33). Tragtskåle med kraftigt rundet bug (fig. 19) forekommer ikke på Øerne (34).

Den nordjyske keramik domineres teknisk af mejselstik og fure, der især anvendes til mønstre af vandrette vinkellinjer, ofte kombineret med vandrette stregrækker (35). Vandrette båndfelter og skakbræt-mønstre optræder som randmønstre på de båndornamenterede skåle, hvilket ikke ses i Sydvestjylland. Lynlåsbåndene flankeres ofte af bånd udfyldt med vinkel-

grave som Vedsted og Over Jersdal er dog lige så rige. – Lerskiver udgør desuden en stor del af keramikken i forhold til andre områders grave (fig. 23) (41). Hertil kommer, at en stor del af keramikken består af forrådskar (fig. 23), som sjældent optræder i Øernes megalitgrave (42).

Forbindelser til den nordvesttyske og hollandske tragtbægerkultur i fase 1 og 2 afspejles i hhv. skulderkarrenes brede, hvælvede skulder med afstribning i beviklet snor og fodskålenes ornamentik af stempellinjer (43).

Et sydvestdansk område med keramik svarende til den sydvesttyske kan således afgrænses i fase 1 og 2. Dette områdes keramik synes at få stadig flere lighedspunkter med det nordlige Jyllands keramik i løbet af de tre faser, men færre med Øernes. – En sammenligning med bopladskronologien vanskeliggøres således i stigende grad af regionale forskelle. Flere lokale keramiksekvenser er imidlertid nødvendige for at vurdere omfanget af de regionale forskelle og deres indvirken på kronologiske sammenligninger.

SÆRFORMER FOR FODSKÅLE

I keramikken fra Sydvestjylland indgår nogle specielle former af fodskåle (fig. 24-26). Det drejer sig om 2 fodskåle uden midterstykke og med mere end 2 hanke fra Skovbølling (44) og Hesselmed (45). Fra Fjersted stammer en fodskål, hvis fod er reduceret til en standring (46). Hertil kommer 3 miniaturefodskåle fra Hesselmed (47), Åsted (48) og Borre (49).

Skovbøllingfodskålen er omtalt flere gange i litteraturen. Ved udgravningen fandtes fragmenter af en halvrund under- og overdel, der er forbundet ved 4 brede, båndformede hanke. Fodskålen blev senere rekonstrueret ud fra hollandske paralleller med et massivt midterstykke mellem skål og fod (50). Denne rekonstruktion er imidlertid omdiskuteret (51), og fundet af en lignende fodskål i et kulthus fra Engedal uden midterstykke sandsynliggør, at Skovbøllingfodskålens over- og underdel på samme måde kun har været forbundet ved hankene (52). Skovbøllingfodskålen er fladedækkende ornamenteret med indridset krydsskravering og må placeres i fase 1-2 i Sydvestjylland.

Fra Hesselmed stammer et fragment af en fodskål med rester af 3 hanke, hvor ca. halvdelen af skålen er bevaret. Skålens randdiameter er 21 cm. Hankene er placeret 6 cm under randen ved overgangen til skålens bund. De er 5 cm brede og placeret med hhv. 5,0 cm og 3,5 cm's afstand. Det er ikke muligt at afgøre, om skålen har været forbundet med foden ved et midterstykke som det nævnte hollandske eksempel fra Drouwen eller udelukkende ved hankene. Ornamentikken består af en 1 cm bred skræstregække i tandstok under randen og derunder 7 vandrette vinkellinjer i tvestik. Ornamentikken slutter ved hankene. Hesselmedfodskålen kan på grundlag af ornamentikken i tandstok og tvestik placeres i fase 2. En

fodskål med ornamentik i tvestik fra Jordhøjtestuen er ligeledes placeret i MN II (53).

Endnu en fodskål uden midterstykke og med mere end to hanke er fundet i den nordlige del af Ulbjerg sogn, Viborg amt (fig. 25) (54). Fodskålen er ca. 18 cm høj og består af to næsten ens, hvælvede skåle, hvoraf den bedst bevarede er 7 cm høj og 14-15 cm i randdiameter. De to skåle er forbundet ved 6 lodrette, tætstillede hanke, hvoraf de 5 er bevarede. Hankene er 6,5 cm lange, 2,8 cm brede og 1,7 cm tykke. Fodskålen er ornamenteret med vandrette rækker af lodretstillede mejselstik skiftende med dobbelte vinkellinjer i spatelstik på begge skåle og hankene og må placeres i fase 1.

Fodskålen fra Fjersted har en skål, der er 36 cm i randdiameter og 8 cm høj, mens den cylindriske fod er 18 cm i diameter og 3 cm høj. Nederst på skålen ses en 4 cm lang og 2,5 cm bred fortykkelse af karvæggen. Der er formodentlig tale om en rudimentær hank, hvis ornamentik består af 4 lodrette stempellinjer udført med et spidst rundt stempel. Skålen er ornamenteret med tilsvarende vandrette stempellinjer, hvori der desuden er indridset en fure. Disse stempellinjer brydes af et lodret bånd udfyldt med hængende, krydsskraverede storvinkler i fure. Det kan ikke afgøres, om dette mønster har forbindelse med en hank. Den 2,5 cm brede randornamentik består både på skålen og på foden af en dobbelt storvinkellinje. Fodskålen fra Fjersted kan parallelliseres med de øvrige fodskåle i fase 2 med fladedækkende ornamentik af vandrette stempellinjer.

Fra Hesselmed stammer et fragment af en 7 cm høj fod af en fodskål, der er 10 cm i randdiameter og 8 cm i diameter ved overgangen til skålen, en 6 cm bred og 6 cm høj hank, samt 3 fragmenter af skålen. Randornamentikken på foden består af en 0,5 cm bred stregrække i cardium, og karsiden er fladedækkende ornamenteret med vandrette stempellinjer udført med et spidst, rundt stempel. På skålen veksler stempellinjerne med stregrækker i cardium. Karret må ud fra ornamentikken placeres i fase 2, og trods de manglende mål på skålen er det sandsynligvis en miniaturefodskål.

En miniaturefodskål fra Åsted (55) er ca. 10 cm høj, heraf udgør foden 6 cm. Randdiameteren af skålen er 14 cm og af foden 10 cm. Rester af en 2 cm bred, båndformet hank er bevaret nederst på skålens side. Fodskålen er fladedækkende ornamenteret med vandrette buestiklinjer, der på skålen er kombineret med to 0,5 cm brede krydsstregrækker i fure, og kan placeres i fase 1.

Et skålfragment af en lignende fodskål fra Borre (56) er 3 cm høj og 13 cm i diameter ved randen og 4,5 cm ved overgangen til foden, der ikke er bevaret. Ornamentikken består af vandrette buestiklinjer, og fodskålen er derfor placeret i fase 1 (fig. 6).

Miniaturefodskåle som de tre sidstnævnte fra Hesselmed, Åsted og Borre findes i enkelte eksemplarer bl.a. fra Tustruphuset (57), ligesom

miniaturer af andre karformer optræder. Derimod er de to særformer af fodskåle hhv. med standring og uden midterstykke sjældne i Danmark.

Fodskålen med standring fra Fjersted har, bortset fra to lignende skåle fra Bornholm og Sarup, sine nærmeste paralleller blandt de »stejlvæggede skåle« i vestgruppen af tragtbægerkulturen i Nordvesttyskland og Holland (58). Disse stejlvæggede skåle har ofte en standring (59) eller en lav fod (60). De ældste skåle har den højeste fod/standring og svarer dermed bedst til Fjerstedfodskålen. De er desuden samtidige med denne, idet de skal dateres til Knöll, Stufe ½ eller Drouwen C (61).

Med hensyn til ornamentikken svarer de nordvesttyske og hollandske skåle med standring til de øvrige stejlvæggede skåle uden standring, hvis ornamentik må sidestilles med den lodrette båndornamentik i Danmark. I modsætning hertil er Fjerstedfodskålen ornamenteret som de øvrige sydvestjyske fodskåle i fase 2, og er sandsynligvis et lokalt produkt.

De danske fodskåle uden midterstykke og med mere end to hanke har som nævnt været forbundet med fodskålen fra Drouwen, og i lighed med denne består de både af en halvrund over- og underdel af omtrent samme størrelse. Derimod er antallet af hanke større, idet de danske kar har 4-6 hanke og fodskålen fra Drouwen 2 hanke. Hertil kommer, at tilstedeværelsen af et massivt midterstykke hverken kan påvises ved fodskålen fra Skovbølling eller Hesselmed, og karrene fra Engedal og Ulbjerg har med sikkerhed intet midterstykke haft. Drouwen-fodskålen er desuden enestående i vestgruppen, og paralleller til den og de danske fodskåle uden midterstykke må søges uden for vestgruppen af tragtbægerkulturen.

Fodskåle uden midterstykke optræder i den klassiske Badenfase, der tidsmæssigt svarer til MN I-II i Danmark (62). Disse kar har en halvrund eller firkantet overdel, der via 3 brede, båndformede hanke hviler på en lille flad lerskive. Udformningen af »foden« afviger således en del fra de danske kar. Kun i enkelte tilfælde er foden let hvælvet, og den er altid betydelig mindre end overdelen (63). Antallet af hanke er ligeledes forskelligt. Trods disse forskelle udgør fodskålene i Badenkulturen dog de nærmeste paralleller til de danske fodskåle uden midterstykke og med mere end to hanke.

Lignende forbindelser afspejles i en anden særform af fodskålene: Fodskålene med massivt midterstykke (64). Med en enkelt undtagelse (65) stammer disse fodskåle fra det sydlige Jylland, Slesvig og Nordvesttyskland (66) og viser dermed dette områdes kontakter sydpå. Det samme er tilfældet med en grav i Oldendorf, Kr. Lüneburg, der foruden en fodskål med massiv midterdel indeholdt et skulderkar med en karakteristisk højt svungen hank, der viser forbindelse til klassisk Baden (67). Graven fra Oldendorf indeholdt desuden et skulderkar, der kan parallelliseres med skulderkarrene i den sydvestjyske fase 2.

Numre = Fig. 2		Veldbæk skole 20 kar	Borre 60 kar	Skibhøj 78 kar	Grimstrup Krat 51 kar
	FASE 1				
23	Fodskåle	20,0%	15,0%	2,6%	
26	Lerskeer	5,0%	15,0%	1,3%	
17-19	Tragtægge	15,0%	5,0%	1,3%	
16	Tragtskåle		3,3%	1,3%	
3, 5, 14	Båndorna. skåle	10,0%	5,0%	1,3%	
12-13	Skulderkar	10,0%	15,0%		
		60,0%	58,3%	7,8%	
	FASE 2				
23	Fodskåle		1,7%	17,9%	11,8%
26	Lerskeer			3,8%	3,9%
17-19	Tragtægge	5,0%	3,3%	6,4%	5,9%
16	Tragtskåle				2,0%
3, 5, 14	Båndorna. skåle			11,5%	2,0%
12-13	Skulderkar	10,0%	3,3%	8,8%	7,8%
11	Treled. afsatskar		6,7%	2,6%	
9-10	Toled. afsatskar	5,0%	3,3%	2,6%	
8	Dob. konisk krukke, konveks	20,0%	18,3%	54,9%	33,4%
	FASE 3				
16	Tragtskåle		3,3%		2,0%
3, 5, 14	Båndorna. skåle			1,3%	3,9%
12-13	Skulderkar		1,7%	2,6%	7,8%
11	Treled. afsatskar			2,6%	2,0%
9-10	Toled. afsatskar		1,7%		
6	Dob. konisk skål		1,7%		
			8,4%	6,5%	15,7%
	Ikke-serierede karformer				
4	Enled. spandformede kar		1,7%		
1	Enled. retvæggede skåle	5,0%			
2	Skåle med indadbøjet rand		3,3%		5,9%
7	Dobbeltkoniske krukker			3,8%	2,0%
20	Tragtægge m. flad bug		5,0%	8,8%	7,8%
21-22	Treled. kar m. konisk hals			7,6%	15,7%
27	Lerskiver	15,0%	5,0%	10,3%	19,6%
		20,0%	15,0%	30,5%	51,0%

Fig. 22: Karformernes procentvise fordeling i de fire serierede fund.
Percentage distribution of vessel forms in the four seriated finds.

Der er således flere træk, der understreger tilstedeværelsen af forbindelser til Baden: Fodskålene uden midterstykke, fodskåle med massiv midterdel, samt Oldendorf-skulderkarret. Der synes dog, ligesom for Fjersted-fodskålens vedkommende, at være tale om en formmæssig påvirkning, idet karrenes ornamentik stort set svarer til det øvrige danske materiale. Godset svarer ligeledes til den øvrige keramik, og karrene er sandsynligvis fremstillet lokalt.

ANVENDELSEN AF MEGALITGRAVENE

Analysen af den sydvestjyske keramik giver mulighed for at vurdere, om keramikens fordeling i megalitanlæggene ændres i løbet af de tre faser.

Den kvantitative fordeling af keramikken i megalitgravene fremgår af fig. 22, hvor de enkelte karformers fordeling er vist, og af fig. 23, hvor fordelingen af keramikken fra hver fase ses. I Skibhøjs tilfælde er 54,9% placeret i fase 2, mens kun en lille del af keramikken, hhv. 7,8% og 6,5%, er placeret før og efter fase 2. Hertil kommer de karformer, der ikke er dateret gennem seriation. Lerskiverne udgør 10,3% og kan dateres til MN I-II, mens de øvrige karformer udgør 20,2% og kan dateres til MN II-IV.

I Borre tilhører hovedparten af keramikken fase 1 (58,3%), mens 18,3% er dateret til fase 2 og 8,4% til fase 3. De ikke-serierede karformer kan dateres til MN I-II og udgør 15%.

For Veldbæk skoles vedkommende er 60% af keramikken dateret til fase 1 og 20% til fase 2. De ikke-serierede karformer udgør 20% og kan dateres til MN I-II, samt MN V.

Af keramikken fra Grimstrup krat er 33,4% dateret til fase 2 og 15,7% til fase 3. Hertil kommer de ikke-serierede karformer, der udgør 51% og kan dateres til MN II-IV. De uornamenterede lerskiver kan dog også stamme fra MN I. Lerskiverne udgør 19,6% af keramikken fra Grimstrup krat.

Fordelingen af keramikken i megalitanlæggene viser, at den største mængde keramik er hensat i den første fase, hvor anlæggene benyttes. En undtagelse er Skibhøj, hvor enkelte kar tilhører fase 1, mens hovedparten

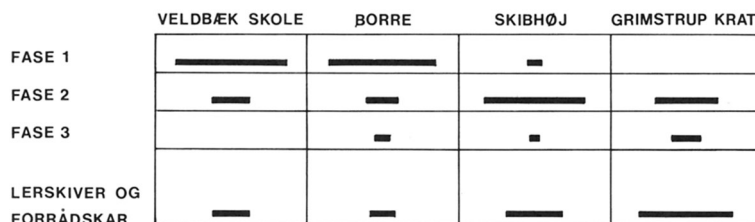
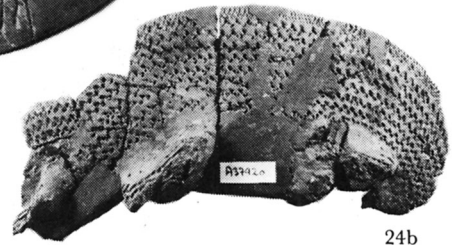

Fig. 23: Den procentvise fordeling af faserne i de fire serierede fund.

Percentage distribution of phases in the four seriated finds.

24a

24b

24c

Fig. 24: Fodskåle uden midterdel og med mere end to hanke fra a. Skovbølling, b. Hesselmed, c. Engedal. ca. 1:3.

Stemless pedestaled bowls with more than two handles.

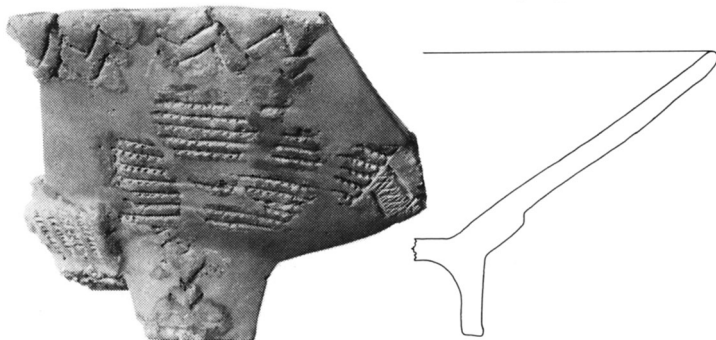
Fig. 25: Fodskål uden midterdel og med mere end to hanke fra Ulbjerg sogn, Viborg amt. Foto: Fotograf Mogens S. Koch. ca. 1:3.

Stemless pedestalled bowl with more than two handles. From Ulbjerg parish, county Viborg.

Fig. 26: Fodskål med standingring fra Fjersted. 1:3. Foto: Lennart Larsen.

Pedestalled bowl with foot rim from Fjersted.

kan placeres i fase 2. De få kar fra fase 1 kan dog repræsentere et »gammeldags« indslag i en keramikhensættelse foretaget i fase 2.

Den homogenitet, der kan påvises i de enkelte megalitanlægs keramik, tyder på, at keramikken er hensat samlet ved en enkelt eller nogle få, store hensættelser (68). Det vil være naturligt at forbinde disse store keramikhensættelser med begravelser i megalitanlæggene. Ensartetheden i keramikken tyder derfor på, at der kun har fundet en enkelt eller nogle få begravelser sted i hvert anlæg. Keramikken fra Hagebrogård- og Vrouejættestuerne synes ligeledes at stamme fra én eller nogle få, store hensættelser i forbindelse med nogle få begravelser. Kulthusene fra Tustrup, Ferslev og Herrup viser, at store mængder keramik er blevet anvendt ved enkelte store begivenheder. Det samme fremgår af fundene i voldgravene ved Toftum og Sarup.

Fordelingen af keramikken i megalitanlæggene (fig. 23) viser også, at anlæggene ikke har været i brug samtidig. Det samme gælder megalitanlæggene i Hagebrogård og Vroue, hvor jættestuerne i Vroue ikke rummer keramik svarende til Hagebrogårdjættestuens d.v.s. MN Ib. De tre Vrouejættestuer indeholder desuden en forskellig mængde keramik i Ferslevstil, og Vroue III synes derfor at have været i brug længere end de andre. Denne til dels successive anvendelse af megalitanlæggene må betyde, at de er blevet opført på forskellige tidspunkter.

Årsagen hertil kan være, at anlæggene er blevet opført for enkeltpersoner med en bestemt status i samfundet. En anden mulighed er, at økonomien i nogle tilfælde har gjort det nødvendigt at flytte bopladsen så langt væk, at anlægget ikke længere lå centralt i forhold til bebyggelsen. Behovet for nye anlæg er i en vis del af mellemneolitisk tragtbægerkultur blevet opfyldt ved at bygge nye megalitanlæg, hvoraf nogle af de yngste er Vroue III og Grimstrup Krat, mens man i MN V har taget tidligere anvendte anlæg i brug.

Foruden mængden ændres også sammensætningen af keramikken i løbet af de tre faser. Udpræget rituelle karformer som lerskeer og fodskåle er kun til stede i fase 1 og 2, og mængden af fint ornamenteret keramik (de serierede kar) aftager gradvist i løbet af de tre faser. Omvendt indgår stadig flere forrådskar i fundene, og i det seneste af dem, Grimstrup Krat, udgør forrådskar og lerskiver 51% af keramikken. Den fint ornamenterede keramik er sandsynligvis produceret specielt som gravkeramik (69), og denne produktion har således haft det største omfang i fase 1 og 2. Den aftagende keramikmængde og større andel af forrådskar kunne tyde på, at en mindre del af samfundets overskud er blevet investeret i forbindelse med de senere begravelser i megalitanlæggene.

APPENDIKS A

Fundliste over de anvendte sydvestjyske gravfund.

Forkortelser:

s: sogn.

sb: sognebeskrivelsesnummer.

h: herred.

a: amt.

MN: mellemneolitikum.

ESM: Esbjerg Museum.

FHM: Forhistorisk Museum, Moesgård.

NM: Nationalmuseet, København.

Litt.: litteratur.

Acta: Acta Archaeologica, København.

Årbøger: Årbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie, København.

1. *Sdr. Bøel*, Gørding s sb 113, Gørding h, Ribe a. NM 212/23. En rundhøj hvori fandtes et rektangulært kammer orienteret N-S med en kort gang mod syd. Anlægget blev undersøgt af G. Rosenberg i 1923. Området foran indgangen og de fire bevarede randsten blev ikke undersøgt, og der er ingen fund fra anlægget. Litt.: N. Thomsen, Mark og Montre 1977 p. 10.

2. *Terpling*, Åstrup s sb 98, Gørding h, Ribe a. NM 594/27 og 790/38, A 33649-51 og A 38052-65. - Et usikkert megalitanlæg undersøgt af H. Kjær i 1927 og af H. Norling-Christensen i 1938. Ved udgravningerne fandtes en skålsten, en ravperle og skår af bl.a. to

fodskåle og et tragt bæger fra MN Ib og II. ESM besigtigede stedet i 1960 og konstaterede, at det ikke var færdigudgravet. - Litt.: K. Ebbesen 1975 p. 381, N. Thomsen, Mark og Montre 1977 p. 15.

3. *Skovbølling*, Åstrup s sb 126, Gørding h, Ribe a. ESM 107/67. Anlægget bestod af en let konkav, mandslang brolægning af ret store, flade sten. På denne stenlægning og i den overliggende stenpakning fandtes skår af en fodskål og et tragt bæger fra MN Ib. Anlægget blev undersøgt af N. Thomsen i 1956. - Litt.: N. Thomsen, Fra Ribe Amt 1956 p. 84ff, C. J. Becker, Årbøger 1959 p. 63. U. L. Hansen, Årbøger 1972 p. 53, T. Madsen, Kuml 1976 p. 81 og 84, N. Thomsen, Mark og Montre 1977 p. 16.

4. *Stavnagergård*, Seem s, Ribe h og a. NM 715/37 og 188/38, A 37902-06. - I en lavning fandtes spredte større sten, der antagelig er rester af et sprængt megalitanlæg. Herfra stammer et randskår, muligvis af en fodskål, med vandrette stempelinjer og et lodret krydsskraveret bånd, samt et halsfragment ornamenteret i Ferslevstil. De øvrige skår er uornamenterede. Desuden fandtes en tyndbladet økse, en mejsel, en flække og en slibesten. Anlægget blev besigtiget af T. Mathiassen i 1938. Fundet er indsendt af finderens. - Litt.: C. J. Becker, Acta 1954 p. 102, K. Davidsen 1978 p. 114 fig. 57c.

5. *Skibhøj Veldbæk*, Jerne s sb 179, Skads h, Ribe a. NM 534/52. - Langhøj bestående af to rundhøje formodentlig med en stenplyndret megalittomt i hver høj. De to rundhøje forbindes af en muldhøj, og hele højen har muligvis været omsat med randsten. Ved den østlige rundhøj fandtes indgangspartiet og rester af randstenskæden, samt en stenlægning her foran. Offerskårlaget herunder rummede ca. 120 kar, hvoraf 78 er anvendt i seriationerne, de har numrene 200-299. Karrene kan dateres til MN Ib, II og Ferslevstil. Desuden fandtes 6 ravperler, en flintøkse af St. Valbytype, to fragmenter af brændte mejslers, en tværpil, 2 flækker, 1 afslag, 1 ildslagningssten og 2 dolkfragmenter. Ved prøvegravninger i den vestlige høj fandtes 1 tragt bæger og 12 ravperler. Fundet er udgravet af K. Thorvildsen i 1952. - C. J. Becker, Acta 1954 p. 100, N. Thomsen, Mark og Montre 1971 p. 8f og fig. 4 og 5, K. Ebbesen 1975 p. 168, K. Davidsen, Årbøger 1973 p. 55.

6. *Veldbæk skole*, Jerne s sb 198, Skast h, Ribe a. ESM 101/66. Rektangulær langhøj med en grav af usikker oprindelse bestående af en hesteskoformet stenpakning (grav 1) og et trapezformet dyssekammer (grav 2), begge med åbning mod S. Kammergulvet i grav 2 bestod af brændt flint, og herpå fandtes en intakt MN V-begravelse bestående af 6 tværpile og et lerkar, desuden lå der 2 lerkar fra MN II. I omrodet kammerfyld fandtes 6 ravperler, 2 tværpile og et fragment af et klokkebæger. Foran randstenskæden fandtes et skårlag ved indgangen til grav 2, samt 1 lerkar ved vestsiden af randstenskæden og 5 kar ved nordsiden. I alt rummer fundet ca. 35 kar, hvoraf de 20 er anvendt i seriationerne. De har numrene 320-339. Fundet er udgravet af S. H. Andersen i 1966. - Litt.: N. Thomsen, Mark og Montre 1971 p. 9f og fig. 6.

7. *Grimstrup krat Roust*, Grimstrup s sb 41, Skast h, Ribe a. FHM 1457, NM 336/63. - En oval jættestue orienteret SSV-NNØ med en tragtformet gang i en rundhøj. Gangen var orienteret mod SØ og 4,3 m lang. I kammeret fandtes 10 ravperler, 1 hvæssesten, 2 flækker, 1 tværpil, 1 tapkile, samt enkelte lerkarskår. I kammerets pakning indgik en kværnsten. I gangen og uden for randstenene fandtes 4 ravperler, 3 skraber, 1 usleben tværokse, samt en flække af en sleben økse. Offerskårlaget ved gangmundingen bestod af ca. 80 lerkar, hvoraf de 51 indgår i seriationerne. De har numrene 00-99, og kan dateres til MN II og Ferslevstil. Udgravningen påbegyndtes af ESM i 1965 og videreførtes af FHM ved P. Kjærø og J. Å. Jensen samme år. - Litt.: N. Thomsen, Mark og Montre 1977 p. lof og fig. 5-9.

8. *Skads*, Skads s sb 54, Skads h, Ribe a. A 40352-53. Rektangulært åbent dyssekammer indeholdende 8 skår af kar fra MN I-II og V. Anlægget er udgravet af C. L. Vebæk i 1944. -

Litt.: C. L. Vebæk, *Fra Ribe Amt* 1945 p. 31off, C. J. Becker, *Acta* 1954 p. 102 og fig. 25, N. Thomsen, *Mark og Montre* 1977 p. 5, K. Davidsen 1978 p. 177 nr. 14.

9. *Gunderup*, Årre s sb 18, Skads h, Ribe a. NM 242/27 og A33744-57. – En Ø-V orienteret langdysse med to åbne, firsidede dyssekamre med åbning mod S. I det vestlige kammer fandtes 2 St. Valbykar, 3 tyknakkede flintøkser af St. Valbytype, 4 tyndbladede økser, 2 mejsler og 2 flækker. Det østlige kammer indeholdt 1 mejsel og 1 flække. J. Brøndsted undersøgte anlægget i 1927. Fundene er afbildet hos C. J. Becker, *Acta* 1954 p. 103-105 fig. 26, 27 a og b og genstandenes mål er opregnet hos K. Davidsen 1978 p. 177 nr. 15 og p. 119 er en plan over anlægget vist. C. J. Becker, *Årbøger* 1959 p. 80, N. Thomsen, *Mark og Montre* 1977 p. 12.

10. *Åsted*, Kvong s sb 137, Vester Horne h, Ribe a. NM 1068/56 og 710/57, A48160-77. – Et neolitisk anlæg af uvis art bestående af en ca. 8 × 4 m stor stenlægning orienteret NV-SØ og til dels bestående af ildskørnede sten. Skår af en miniaturefodskål, et skulderkar, en lerske og ca. 4 tragt bægre, 1 ildslagningssten, samt 6 afslag fandtes under og imellem stenlægningen. Karrene er fra MN Ib-II. Under stenlægningen fandtes desuden en »labyrinth« af gruber. Fundet er udgravet af C. L. Vebæk i 1957.

11. *Mejls*, Varde landsogn sb 32, Vester Horne h, Ribe a. A19566-77. – En oval jættestue orienteret N-S med en 2 m lang gang rettet mod Ø. I kammeret fandtes 2 flækker og 1 ravperle og under stenlægningen foran randstenene 9-10 lerkar fra MN Ib. Anlægget blev undersøgt af G. V. Blom i 1901. – Litt.: C. A. Nordman, *Nordiske Fortidsminder* 1918 p. 87ff.

12. *Hesselmed*, Ål s, Vester Horne h, Ribe a. NM 330/38, A37920-34. – Et usikkert megalitanlæg hvoraf en del håndstore sten, flade granitfliser og trækul er fundet. Hertil kommer 3 fodskåle, 1 lerske, 3 halsfragmenter og 1 bugfragment, formodentlig af et tragt bæger, samt et afsatskar, ca. 60 ornamenterede og 135 uornamenterede skår. Keramikken er fra MN (Ib) II og Ferslevstil. Anlægget er udgravet i 1937 af lærer Eli Madsen, Oxbøl, og fundene skænket til NM.

13. *Borre*, Ål s sb 101, Vester Horne h, Ribe a. FHM 1669. – Et rektangulært dyssekammer orienteret Ø-V med en kort gang mod Ø. Foran randstenene fandtes et skårslag bestående af ca. 100 kar, hvoraf de 60 er anvendt i seriationerne. De har numrene 100-199 og kan dateres til MN Ib, II og Ferslevstil. Desuden fandtes 4 ravperler, en glittesten, en tyndnakked økse og nakken af en brændt mejsel, samt et fragment af en fladehugget pilespids. Anlægget er udgravet i 1969 af J. Koch. – Litt.: Koch, J. og A. B. Gebauer, *Mark og Montre* 1976 p. 12.

14. *Fjersted*, Spandet s sb 86, Hviding h, Tønder a. NM 750/59. – En oval jættestue orienteret Ø-V med en 3 m lang gang mod S. Keramikken bestod af ca. 60 kar og kan dateres til MN Ib, II og Ferslevstil. Jættestuen blev udgravet af D. Ørsnes i 1955. – Litt.: K. Davidsen, *Årbøger* 1973 p. 9 og 56, idem 1978 p. 180 nr. 25 og Pl. 115 a og b.

15. *Steneng*, Brede s sb 4, Lø h, Tønder a. NM 405/62. – To parallelle langdysser. Den sydligste og korteste langdysse indeholdt et polygonalt dyssekammer. Den nordlige langhøj rummede 3 kamre, dels rektangulære dyssekamre med en kort gang, dels et firkantet kammer med en kort gang. Keramikken herfra repræsenterer hele MN. Desuden fandtes en symmetrisk stridsøkse af K. Ebbesens type Cl, en diskosformet kølle og enkeltgravsøkse, type A. Anlægget er undersøgt af O. Voss i 1962. – Litt.: O. Voss, *Skalk* 1963 nr. 1 p. 18, O. Voss, *Sønderjysk Månedsskrift* 1966 42 nr. 8 p. 268, K. Davidsen, *Årbøger* 1973 p. 56, idem 1978 p. 114 fig. 57a og p. 180 nr. 26, K. Ebbesen 1975 p. 134.

APPENDIKS B

Definition af lerkarrenes form-elementer

Bugknækket er det punkt på karsiden, hvor den lodrette, udvendige vendetangent rører karsiden. For at enleddede kar med indadbøjet rand ikke skal blive klassificeret som toleddede kar, skal punktet, hvor den lodrette, udvendige vendetangent rører karsiden, ligge mere end 2 cm under randen, før der er tale om et bugknæk.

Underdelen (nedre bug) er den del af karret, der ligger under bugknækket.

Skulderen (øvre bug) er stykket fra bugknækket til det punkt, hvor der opstår en positiv/negativ vendetangent. Den positive/negative vendetangent skal være mindst 0,5 cm over bugknækket, for at der er tale om en skulder.

Halsen er stykket fra skulderens ophør til randkanten.

Overdelen er stykket fra bugknækket til randen på kar uden skulder (toleddede kar). Overdelen er konkav, såfremt den har en lodret, indvendig vendetangent.

Måling af bugknækvinklen

Bugknækvinklen anvendes til at skelne mellem kraftigt rundede og fladt rundede bugknæk hos tragtkarrene. Bugknækvinklen beregnes ved at afsætte 1 cm på hver side af bugknækket og forbinde disse to punkter med bugknækket. Bugknækvinklen er da vinklen mellem disse to linjer (fig. 27.a).

Måles bugknækvinklen på toleddede afsatskar, vil det øverste punkt ved denne fremgangsmåde komme til at ligge på karrets hals, og beregningen af vinklen vil blive misvisende. Her anvendes den linje fra bugknækket, der tangerer karsiden indvendig, i stedet som det andet ben i vinklen (fig. 27.b).

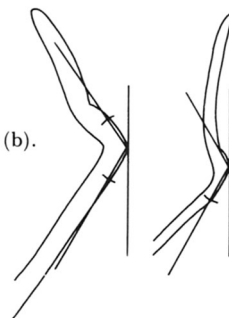

Fig. 27: Måling af bugknækvinklen på treleddede kar (a) og toleddede kar (b).

Measurement of turning point angle in trisegmented (a) and bisegmented (b) vessels.

Definition og beskrivelse af karformerne

ENLEDDEDE KAR

Kar uden en lodret, udvendig vendetangent mere end 2 cm under randen.

Der skelnes mellem kar, der ikke har nogen vendetangent mere end 2 cm under randen og kar, der har en positiv/negativ vendetangent. Desuden inddeles karrene i skåle og bægre/krukker på grundlag af højde/bredde indekset (cit. H:B indeks).

Karrene med en positiv/negativ vendetangent har alle et H:B indeks, der er mindre end 0,75 og betegnes:

Enleddede skåle med udsvajet randparti, fig. 2.5, har en stejl konveks side og udsvajet randparti. De er 11-20 cm høje, 15-19 cm i raddiameter og 0,5-0,7 cm i vægtykkelse. 8 kar, der alle er ornamenterede.

Blandt karrene uden nogen vendetangent mere end 2 cm under randen findes både skåle og krukker. Disse kar inddeles yderligere efter randens og karsidens form i følgende karformer:

Enleddede retvæggede skåle, fig. 2.1, med en højde på ca. 5 cm og en randdiameter på ca. 16 cm, samt 0,8 cm i vægtykkelse. 1 kar, uornamenteret.

Enleddede skåle med konveks side og indadbøjet rand, fig. 2.2, hvis højde varierer fra 5-10 cm og randdiameteren fra 12-25 cm. Vægtykkelsen er 0,6-0,8 cm. 5 kar, heraf 1 ornamenteret.

Enleddede skåle med konveks side uden indadbøjet rand, fig. 2.3, skåle med stejl konveks side og en højde på ca. 6-15 cm. Randdiameteren ligger mellem 12 og 31 cm og vægtykkelsen mellem 0,5 og 0,8 cm. 7 kar, der alle er ornamenteret.

Enleddede krukker med konveks side uden indadbøjet rand, fig. 2.4, store, åbne krukker med en stejl konveks side, ca. 35 cm høje og 37 cm i randdiameter. Vægtykkelsen er 0,8 cm. 1 kar, uornamenteret.

TOLEDDEDE KAR

Kar med en lodret, udvendig vendetangent mere end 2 cm under randen.

Karrene inddeles v. h. a. H:B indekset i skåle og krukker. Desuden inddeles krukkerne efter, om overdelen er ret eller konveks.

Dobbeltkoniske skåle, fig. 2.6, med en retsidede over- og underdel og et afrundet bugknæk, ca. 10 cm høje, 16 cm i bugknækdiameter og 0,6 cm i vægtykkelse. 1 kar, ornamenteret.

Dobbeltkoniske krukker med ret overdel, fig. 2.7, med en ret eller let konkav overdel og en ret underdel. De er ca. 16-30 cm høje og 17-34 cm i bugknækdiameter, samt 0,7-1,1 cm i vægtykkelse. 4 kar, heraf 1 ornamenteret.

Dobbeltkoniske krukker med konveks overdel, fig. 2.8, har en let konveks overdel, et afrundet bugknæk og en ret eller let afrundet underdel. De er ca. 20 cm høje, 17 cm i bugknækdiameter, og 0,5 cm i vægtykkelse. 1 kar, ornamenteret.

Toleddede afsatskar

Toleddede kar med en indvendig, lodret vendetangent til overdelen.

Toleddede kar med en konkav overdel kan desuden have en positiv/negativ vendetangent mindre end 0,5 cm over bugnækket, idet nogle kar har en smal afsats ved bugnækket, mens overdelen på andre kar går direkte over i bugnækket.

Der skelnes mellem bægre og skåle v. h. a. H:B indekset.

Toleddede afsatsbægre, fig. 2.9, 2 afsatsbægre har en næsten retsidede underdel, et vinklet bugknæk og en høj konkav overdel. Det ene kar har rester af et 3 cm bredt og 2 cm højt, båndformet øksen 1 cm over bugnækket. Det andet kar har 2 modstående par ophængningshuller, der er boret lodret gennem bugnækket. – Det tredje afsatsbæger er et jævnt svajet bæger med en smal afsats på overgangen mellem over- og underdel. Karrene er ca. 11-15 cm høje og 10-14 cm i randdiameter, samt 0,5-0,6 cm i vægtykkelse. 3 kar, hvoraf 2 er ornamenterede.

Toleddede afsatsskåle, fig. 2.10, med konkav overdel og konveks underdel. De er ca. 9-12 cm høje og 12-22 cm i randdiameter, samt 0,6-0,7 cm i vægtykkelse. 3 kar, der alle er ornamenterede.

TRELEDDEDE KAR

Kar med en lodret, udvendig vendetangent mere end 2 cm under randen og med en positiv/negativ vendetangent mindst 0,5 cm over bugknækket.

Treleddede afsatskar, fig. 2.11.

Treleddede kar med en skulderbredde mindre end 1 cm.

De treleddede afsatskar har en næsten retsidede underdel, et afrundet eller vinklet bugknæk og en smal afsats som skulder. Halsen er enten ret eller konkav og som regel udfaldende, men i et par tilfælde cylindrisk. Karrene er ca. 6-14 cm høje, 12-25 cm i randdiameter. Bugknækvinklen er 95°-160°, og vægtykkelsen 0,5-0,7 cm. Alle kar har et H:B indeks mindre end 0,75. 9 kar, der alle er ornamenterede.

Skulderkar, fig. 2.12 og 13.

Treleddede kar med et vinklet bugknæk og en skulderbredde ≥ 1 cm.

Ca. halvdelen af skulderkarrene er så velbevarede, at højden kan måles (17 kar). Det fremgår heraf, at skulderkarrene kan deles i en gruppe med lav hals og en gruppe med høj hals.

Hos skulderkarrene med lav hals (11 kar) er forholdet halshøjde:bughøjde som 1:5-2:5 og H:B indekset som 1:2-2:3 (fig. 2.12). Blandt de højhalsede skulderkar (6 kar) er forholdet halshøjde:bughøjde som 1:2-2:3 og H:B indekset som 2:3-1:1 (fig. 2.13). Denne deling anvendes imidlertid ikke, da et stort antal kar i så fald måtte udgå p.g.a. fragmentering.

Halsen er enten ret og cylindrisk (18 kar) eller konisk (8 kar), undtagen på 4 højhalsede kar, hvor halsen er konkav udfaldende. Skulderen er bred (2-4 cm) og ret eller i enkelte tilfælde hvælvet (4 kar). Bugknækket er skarpt vinklet (90°-127°). Højden varierer fra ca. 7-17 cm, randdiameteren fra 12-28 cm og vægtykkelsen fra 0,5-0,9 cm.

6 kar har bevaret rester af én båndformet hank. Hankene er 3-4 cm lange og 2,5-4,0 cm brede. 1 kar har en 7 cm lang, båndformet hank fra halsens midte til bugknækket.

Alle 35 skulderkar er ornamenterede.

Tragtkar

Treleddede kar med en skulderbredde ≥ 1 cm, et afrundet bugknæk og en udfaldende eller cylindrisk hals. Der skelnes mellem skåle og bægre v. h. a. H:B indekset. Skålene inddeles i tre former på grundlag af bugknækvinklen: *tragtskåle med fladt afrundet bugknæk* (bugknækvinkel $\geq 160^\circ$) og *en halshøjde ≥ 1 cm, tragtskåle med fladt afrundet bug* (bugknækvinkel $\geq 160^\circ$) og *en halshøjde < 1 cm, samt tragtskåle med kraftigt rundet bugknæk* (bugknækvinkel $< 160^\circ$). – Blandt bægrene skelnes ligeledes mellem *tragtbægre med en kraftigt rundet bug* (bugknækvinkel $< 160^\circ$) og *tragtbægre med en fladt rundet bug* (bugknækvinkel $\geq 160^\circ$).

Tragtskåle med fladt rundet bugknæk, fig. 2.14, har en høj bug og et fladt, højt placeret bugknæk, samt en kort, retsidede og udfaldende hals. Deres højde er ca. 13-17 cm, halshøjden 3,5-4,5 cm, skulderbredden 1-3 cm og randdiameteren ca. 18-24 cm. Skålene er høje med et H:B indeks mellem 2:3 og 3:4, og den flade bugknækvinkel er på 167°-170°. Vægtykkelsen er 0,4-0,5 cm. 1 kar har 4 modstående, 2,5 cm lange øskener på overgangen mellem hals og bug. 4 kar, der alle er ornamenterede.

Tragtskåle med fladt afrundet bugknæk og lav hals, fig. 2.15, har en høj bug og et højt placeret bugknæk, samt en meget kort, cylindrisk hals (0,8 cm høj). Bugen er mere rundet end hos de førnævnte tragtskåle med fladt rundet bug. Højden er ca. 12 cm, skulderbredden 2,5 cm og randdiameteren 18,5 cm. H:B indekset er 2:3 og bugknækvinklen 164°. Vægtykkelsen 0,6 cm. 1 kar, ornamenteret.

Tragtskåle med kraftigt rundet bug, fig. 2.16. Lave, brede tragtskåle med et kraftigt rundet bugparti og en ret eller konkav hals, der kan være udfaldende eller cylindrisk. Disse tragtskåles højde er ca. 10 cm, skulderbredden 1,1-1,5 cm og raddiameteren 13-15 cm. H:B indekset er 1:2-2:3 og bugknækvinklen er 126°-153°. Vægtykkelsen er 0,4-0,7 cm. 7 kar, der alle er ornamenterede.

Tragtbægre med kraftigt rundet bug, fig. 2. 17-19. Blandt tragtbægre med kraftigt rundet bug kan 3 varianter udskilles. Fig. 2.17: Almindelige tragtbægre med kraftigt rundet bug, hvor hals og bug er omtrent lige høje. – Fig. 2.18: Små tragtbægre med særlig høj hals (halshøjde:bughøjde \cong 1:1) og undertiden et næsten vinklet bugknæk (127°-160°). Disse tragtbægre er meget små, største højde og raddiameter er h.h.v. 12,5 cm og 13,5 cm. – Fig. 2.19: Tragtbægre med kraftigt rundet bug, der i modsætning til de øvrige har cylindrisk hals. Der er et kar og 6 halsfragmenter, se p. 150.

Tragtbægre med kraftigt rundet bug er små kar, deres højde varierer fra 10-23 cm, skulderbredden fra 1-3,2 cm og raddiameteren fra 11-24 cm. Deres bugknækvinkel ligger mellem 127° og 160°, og vægtykkelsen er fra 0,4-0,8 cm. 18 kar, der alle er ornamenterede.

Tragtbægre med fladt rundet bugknæk, fig. 2.20. Forholdsvis store tragtbægre med en mere eller mindre udflydende form. Halsen er ret og enten udfaldende eller cylindrisk. Højden af disse tragtbægre ligger mellem 14 og ca. 40 cm, skulderbredden er 1-4 cm og raddiameteren 16-ca. 40 cm. Bugknækvinklen er ca. 170° og vægtykkelsen 0,6-1,1 cm. 14 kar, hvoraf 11 er ornamenterede.

Treleddede kar med konisk hals, fig. 2.21 og 22.

Treleddede kar med en skulderbredde \cong 1 cm, et afrundet bugknæk og konisk hals.

Store kar med en lav konisk hals og enten en smal, kraftigt rundet skulder (5 kar, fig. 2.21) eller en svagt markeret afsats, der går over i en bred, fladt rundet skulder (9 kar, fig. 2.22). Højden kan ikke måles p.g.a. fragmentering, men synes at være 20-40 cm, skulderbredden er 1,4-11,0 cm og raddiameteren 10-33 cm. P.g.a. skulderens forskellige udformning varierer bugknækvinklen fra 135°-170°. Vægtykkelsen er 0,6-1,1 cm. 14 kar, heraf 4 ornamenterede.

SÆRFORMER

Fodskåle, fig. 2.23-25

Blandt fodskålene har 16 kar en retsidede fod og 7 en konveks, mens resten (14) ingen fod har bevaret. Hos de målelige fodskåle ligger højden mellem 17 og 29 cm, bortset fra en miniaturefodskål der er 10 cm høj. Raddiameteren af skålen er 13-37 cm og fodens raddiameter er 10-27 cm (incl. 2 miniaturefodskåle). Forholdet mellem skålens og fodens højde er som 1:2. Vægtykkelsen er 0,5-1,1 cm. 17 fodskåle har hanke eller rester heraf bevaret. Hankene er store og båndformede, 4,0-9,5 cm lange og 3,0-6,5 cm brede.

Hertil kommer en skål (8 cm høj og 36 cm i raddiameter) med standing (3 cm høj) (fig. 2.24), og 2 fodskåle med mere end 2 hanke, der muligvis er det eneste der forbinder skål og fod (fig. 2.25). Se nærmere beskrivelse under Særformer af fodskåle p. 136ff.

41 kar, der alle er ornamenterede.

Lerskeer, fig. 2.26

Blandt lerskeerne har 6 et ovalt blad og 9 et cirkulært, mens formen af 1 ske ikke kan bestemmes. Største diameter: 8-20 cm, heraf er de cirkulære skeer 10,5 cm i diameter i gennemsnit og de ovale 15,5 cm. 3 skeer har kun haft en indvendig dølle, 6 skeer har rester af en udvendig dølleforlængelse og en oval ske har to knopper på randkanten til hver side for døllen. 16 lerskeer, heraf er de 14 ornamenterede.

Lerskiver, fig. 2.27

Lerskiver med en diameter på 10-29 cm, 18,5 cm i gennemsnit, og 0,6-1,4 cm i tykkelse, 1 cm i gennemsnit. 24 lerskiver, hvoraf 9 er ornamenterede.

Kar med vulst, fig. 2.28

Kar med en vandret vulst midt på karsiden. Højden er 8 cm, randdiametere 7 cm og vægtykkelsen 0,6 cm. I modsætning til den øvrige keramik er godset sort, og magringen består af røde granitkorn. 1 kar uden ornamentik.

Til gruppen af tragtbægre med kraftigt rundet bug henføres også 11 halsfragmenter. De 6 heraf tilhører varianten med cylindrisk hals (randdiameter 10-13 cm), og de øvrige kar har halsornamentik (randdiameter 10-14 cm). – Da disse kar ikke opfylder formdefinitionerne, anvendes de ikke i seriationerne, men inddrages til belysning af lokale særtræk.

SUMMARY

The Middle Neolithic Funnel Beaker Culture in South-West Jutland. An analysis of the pottery

The settlement chronology for Middle Neolithic Funnel Beaker culture in Denmark is, due to the weak definitions, encumbered with uncertainties as to the determination of single finds and the evaluation of the significance of regional and functional differences. The present article attempts to establish a pottery sequence for a limited area and to compare this with the settlement chronology, in order to investigate the chronological and regional relations between the two sequences. The area selected is SW Jutland and the pottery employed is found at the megalithic graves of the area (fig. 1 and appendix A).

CLASSIFICATION OF THE POTTERY

By means of vessel proportions, the vessels are classified morphologically into main groups and vessel forms following the same procedure as has been used in an analysis of pottery from the latest Roman Iron Age (5). Definitions of vessel forms are given in appendix B and a survey of forms in fig. 2.

The ornamentation is classified with reference to pattern and technique. The elements chosen for the seriations are given in fig. 3. An attempt has been made to select independent elements of frequent occurrence which seem to have been in use for a short period only.

Relative pottery chronology

The relative pottery chronology has been constructed by means of occurrence seriation (10). Only carinated vessels, pedestaled bowls, funnel beakers with strongly curved belly and open bowls with vertical ribbon ornamentation are treated, since none of the other vessel forms are represented by a sufficient material or contain a sufficient number of ornamentation elements to justify employment of the method.

Funnel-necked bowls with strongly curved belly, and bi- and trisegmented shouldered vessels, are arranged according to the results of the seriations, since these forms are not sufficiently represented. The clay ladles, which contain only few elements of ornament, are arranged in the same way. A number of vessel forms entirely without ornament or with very few elements of ornamentation are dated through finds from other areas.

Fig. 4-7 present the completed seriations (14). The seriated vessel forms are classified into groups according to the grouping of ornamentation elements. The groups are as far as possible defined by the occurrence of new elements. The group classification is further supported by a matrix analysis, an example of which is shown in fig. 8. The group descriptions for the seriated vessel forms are given in fig. 9-17.

Evaluation of the seriations

Seriation (fig. 4-7) permits the vessels to be arranged in a sequence according to conformity in the distribution of ornamentation elements. Several parallel sequences support each other by the seriation of each vessel form, and the accidental distribution of a few elements cannot disturb the general picture.

Disturbances due to geographical differences and the Dobbler effect are avoided by using pottery from a limited area. Morphologically determined differences are avoided by seriating each vessel form separately.

The groupings in the seriations might also reflect contemporary styles determined by functional differences or connected to different ethnical groups. Contemporary styles would, however, appear as clumpings rather than the linear orderings found in the seriations.

The seriations therefore suggest that it is reasonable to regard the vessel sequence as chronological. This is further supported by the morphological changes in the vessels and by finds from other areas that are also used for dating the oldest and youngest part of the sequence.

CLASSIFICATION OF THE PHASES

The seriated vessel forms have been classified into three groups with a homogeneous ornamentation and related to the vessel forms that are arranged according to the seriations. The three ornamentation groups are considered as phases in a relative chronology for south-west Jutland.

Phase 1

comprises carinated vessels, pedestalled bowls, funnel beakers with strongly curved belly, bowls with vertical ribbon patterns, funnel-necked bowls with strongly curved belly and clay ladles of group 1 – 44 vessels and 11 ladles. The patterns fig. 3. 1, 2, 12, 31-34, 41-42, 45 and 49 are the most characteristic and the techniques fig. 3. 53-55.

Phase 2

includes carinated vessels, pedestalled bowls, funnel beakers with strongly curved belly, bowls with vertical ribbon patterns, funnel-necked bowls with strongly curved belly and clay ladles of group 2, in addition to group 1 of bi- and tri-segmented shouldered vessels and one bi-conical vessel with convex upper part – 69 vessels and 5 clay ladles. Six of these vessel forms also occur in phase 1 and five are present in phase 3. The most characteristic patterns are fig. 3. 5-11, 14-15, 17-18, 25-30, 36-39, 43-46 and 51 and the technique fig. 3. 57 is dominant.

Phase 3

comprises carinated bowls, funnel-necked bowls with strongly curved belly and bowls with vertical ribbon patterns of group 3, and group 2 of bi- and tri-segmented shouldered vessels and one bi-conical bowl – 17 vessels. The patterns are almost the same in all vessel forms (fig. 3. 10-11, 18-20, 43-44, 46-47) and are generally executed with a dentate tool (fig. 3, 66).

A comparison with Early Neolithic shows that phase 1 is the oldest part of the sequence, having funnel beakers and whipped cord ornamentation in common, while the characteristics of phase 3 do not occur in the Early Neolithic.

Morphological alterations of the seriated vessel forms

The vessel forms generally develop from very pronounced profiles, often with sharp-angled junctions, to less segmented forms without marked transitions, where the shoulder is reduced to a narrow ledge or has disappeared. This development is *inter alia* illustrated by the carinated vessels, where the breadth of the shoulder is reduced from 2.8 cm to 1.9 cm on average during the three phases. Simultaneously the belly angle increases from 116° to 121° on average. The vessel forms are gradually altered during the three phases: some disappear and others replace them (fig. 21).

The seriations are based only on ornamentation and the sequence of the vessels is established independently of alterations in vessel form. The regular alterations of vessel form therefore support the view that the three phases do not represent contemporary styles of ornament, but follow a chronological sequence.

Chronological comparison with other areas

The phase 1 pottery in SW Jutland has several vessel forms (fig. 2, 2-5) in common with the Fuchsberg phase, besides the common use of whipped cord and some rim patterns (17). The vertical ribbon ornamentation on the bowls and the shape and ornamentation of their lugs are found in pottery from Klintebakken (MN Ib), like the allover ornamentation of horizontal lines executed with a curved stamp (18). There is also a general similarity to the pottery from the mortuary house at Herrup (19). Phase 1 seems to correspond to a period following the Fuchsberg phase and covering a part of MN Ib.

The phase 2 pottery comprises both MN Ib elements (fig. 3. 32i.a.) and elements characteristic of the Blandbjerg pottery (MN II) (fig. 3. 14-16, 37, 39, 43, 46) (22). In addition, the phase 2 pottery exhibits a general similarity to the pottery from the mortuary house at Tustrup (21). Phase 2 should be assigned to the latest part of MN Ib and the beginning of MN II.

Phase 3 corresponds to the early Ferslev style as seen on some of the vessels from the Ferslev II find and the passage grave at Jordhøj. Phase 3 is dated to the latest part of MN II (24, 25).

The three phases do not correspond to the periods of the settlement chronology. This is due to the different basis for the two sequences. The phases of the chronology for SW Jutland are the result of a classification based on seriations and are stylistically homogeneous. The periods of the settlement chronology are determined by the contents of pottery at five settlements and are dependent on the duration of these settlements. The periods of the settlement chronology may therefore comprise stylistically heterogeneous pottery.

It is, however, possible to support the chronology for SW Jutland by comparisons with the sealed finds in the mortuary houses and the stratigraphical sequence at Sarup (20, 21, 25). A further indication of the chronological frame for the three phases is the C-14 datings from Sarup. The Fuchsberg phase is here dated to 2630 ± 100 BC, the early MN II-layer to 2520 ± 100 BC and the layer from late MN II/MN III to 2390 ± 105 BC (26).

Among the un-seriated vessel forms the funnel beakers with a flat curved belly and the clay discs are dated to MN I-II (27, 28). The tri-segmented vessels with a conical neck (fig. 2, 21-22) and the double conical vessels with straight upper part (fig. 2, 7) should be assigned to MN II-IV (29). The bowls with inverted rim are found throughout the Middle Neolithic Funnel Beaker culture (31). The remaining seven vessels are of the St. Valby type, which is dated to MN V (appendix A No. 6, 8, 9, 14-15).

A REGIONAL COMPARISON WITH POTTERY FROM OTHER AREAS

In phase 1 the pottery in the remaining parts of south Jutland, Slesvig and Funen is characterized by the same elements as the pottery from SW Jutland, whereas whipped cord

and funnel beakers with ornamented neck are less common on the rest of the Danish islands and the distribution of the vessel forms is different (fig. 21) (33). In northern Jutland the pottery differs in its technique (fig. 3, 55-57 is dominant) and some patterns (35) from the pottery from south-west Jutland. The bowl fig. 2:14 is the most common of the ribbon-ornamented bowls in northern Jutland, whereas the bowls fig. 2, 5, 15 are characteristic of southern Jutland, Funen and Langeland.

In phase 1 a south-west Danish group with pottery generally like the pottery from SW Jutland can be defined. The geographical distribution of the phase 1 pottery corresponds partly to the distribution of the Fuchsberg pottery. This indicates, together with the many similarities in the pottery, that the south-west Danish group in phase 1 is a continuation of a local pottery tradition in this area (36). The broad curved shoulder on some of the carinated vessels and their vertical shoulder banding in whipped cord, often combined with vertical ribbons (fig. 3, 41-42), indicates a relation to the Funnel Beaker culture in north-west Germany and Holland (43).

In phase 2 only pottery from the rest of southern Jutland and Slesvig corresponds to the pottery from SW Jutland, whereas Funen is more related to the remaining Danish islands. The pottery from here has only little in common with the pottery from SW Jutland, inter alia the stab-and-drag technique is more widespread here and the distribution of the vessel forms is different (fig. 21) (37). Funnel-necked bowls with strongly curved belly hardly occur. The pottery from northern Jutland exhibits more similarities in phase 2 than in phase 1, the distribution and the morphological development of the vessel forms being the same, like the ornamentation on some of the pedestalled bowls (39).

In phase 3 the pottery from south-west Jutland corresponds to the pottery from northern Jutland in Ferslev style as regards both vessel form and ornamentation. The St. Valby pottery also exhibits no distinctive marks.

During the three phases the south-west Danish group exhibits more similarities to the pottery from northern Jutland and less to the Danish islands. At the same time the geographical distribution and number of distinctive elements of this south-west Danish group is reduced; in phase 3 it has disappeared.

SOME SPECIAL TYPES OF PEDESTALLED BOWLS

A pedestalled bowl with a very low, cylindrical pedestal is found at Fjersted (fig. 25) (48). Only two other bowls of this type are known from Denmark (55). The closest parallels to these vessels are the steep-walled bowls from the Funnel Beaker culture in north west Germany and Holland. The oldest of these have the highest pedestal and the greatest likeness to the pedestalled bowl from Fjersted, with which they are also contemporary (phase 2 and H. Knöll Stufe 1/2 or Drouwen C (58)). The German and Dutch bowls, however, have vertical ribbon ornamentation, whereas the pedestalled bowl from Fjersted is ornamented like the other pedestalled bowls of Nordic type, and the vessel is probably a local product.

Two pedestalled bowls with probably no stem but with 4 to 6 ribbon-shaped handles as the only connection between the under and upper part, come from Skovbølling (4) and Hesselmed (45) (fig. 24. a, b). Apart from these, two other pedestalled bowls definitely without a stem come from Engedal (52) and Ulbjerg (fig. 24. c, d). The vessel from Skovbølling has been connected with a pedestalled bowl with stem from megalithic grave D19 near Drouwen (50, 51), but the pedestalled bowls from Engedal and Ulbjerg taken into consideration, the closest parallels to this type of pedestalled bowl seems to be the pedestalled bowls from the classical Baden phase (59). These also lack a stem, but the proportions of the under part and the number of handles are different from the Danish vessels. The ornamentation of the stemless Danish pedestalled bowls indicates that they are locally made.

Similar connections to the classical Baden phase are reflected by the pedestalled bowls with solid stem (61), that with one exception (62) are found in southern Jutland, Slesvig and north-west Germany (63).

ASPECTS OF THE EMPLOYMENT OF THE MEGALITHIC GRAVES

The distribution of the pottery from the megalithic graves (fig. 23) shows that the largest amount is placed at the graves in the first phase of use. Skibhøj is an exception, but the few vessels dated to phase 1 may represent an 'old-fashioned' part of a group of vessels placed at the grave in phase 2.

The pottery from each megalithic grave is thus very homogeneous, which indicates that it was placed there on one or a few important occasions – probably in connection with funerals. The uniformity of the pottery therefore suggests that only one or a few funerals have taken place at each megalithic grave. The pottery from the megalithic graves at Hagebrogård and Vroue is in accordance with this view.

The distribution of the pottery also shows that the megalithic graves were not used at the same time. This was probably due to the economy that made it necessary now and then to move the settlements and to build new megalithic graves, until the late Middle Neolithic Funnel Beaker culture, where the megalithic graves were re-used instead of building new ones.

The composition of the pottery is altered during the three phases (fig. 22). Ritual vessel forms like clay ladles and pedestalled bowls are only present in phase 1 and 2, and the amount of fine ornamented pottery (the seriated vessels) is gradually reduced. Conversely the storage vessels (the un-seriated vessels) become more important and constitute in addition to the clay discs 51% of the pottery from the megalithic grave at Grimstrup krat.

Anne Birgitte Gebauer

Aarhus Universitet, Moesgård

Tegning: Karen Margrethe Christensen

Foto: P. Dehlholm

Engelsksproget korrektion: Peter Crabb

NOTER

- 1) J. Winther, Lindø I og II. 1926 og 1928. Idem, Troldebjerg I og II. 1935 og 1938. Idem, Blandebjerg. 1943. T. Mathiassen, Bundsø, en yngre stenalders boplads på Als. Årbøger 1939. H. Berg, Klintebakken, en boplads fra yngre stenalder på Langeland. 1951. C. J. Becker, Stenalderbebyggelsen ved St. Valby i Vestsjælland. Årbøger 1954. – Desuden har K. Ebbesen, Die jüngere Trichterbecherkultur auf den dänischen Inseln. Arkæologiske Studier vol. 3, København 1975, forsøgt at etablere en kronologi på grundlag af keramikken fra megalitanlæggene. Denne kronologi, der stort set svarer til bopladskronologien, er imidlertid behæftet med mange svagheder. Se anmeldelserne af J. Bakker i Helinium XVII, 1977 og A. B. Gebauer i Kontaktstencil 13, 1977.
- 2) Der rettes en tak til P. Kjærum, K. Thorvildsen, J. Koch og S. H. Andersen, som venligst har stillet deres materiale til rådighed for mig.
- 3) M. P. Malmer, Metodproblemen inom Järnålderns Konsthistoria, Acta Archaeologica Lundensia 1963 p. 30f.
- 4) B. Gräslund, Om relativ datering. Tor 1974 p. 51.

- 5) S. Jensen, Fynsk keramik. I gravfund fra sen romersk jernalder. Kuml 1976, appendiks A p. 174 og fig. 35. – Definitionen af følgende begreber er fælles: Kartangenten, tangentvinklen, tangentvariationen, lodret tangentvinkel, positiv/negativ vendetangent, vinkelknæk og bugknæk.
- 6) Samme inddeling anvendes af Bagge og Kaelas, Die Funde aus Dolmen und Ganggräber in Schonen, Schweden. 1950 p. 40 og af K. Ebbesen 1975 p. 15.
- 7) Jævnbrede rande forekommer på 4/5 af karrene, heraf er de afrundede mest almindelige, mens jævnbrede, lige afstrøgne rande fortrinsvis findes på de store tragtbægre med fladt afrundet bug og treleddede kar med kønisk hals. – Fortyndede, udadbøjede rande er sjældnere og findes spredt på de mindre kar, især dem med konkav hals. – Bundene er med få undtagelser flade og går jævnt over i bugen. Enkelte bunde er konkave. – Magringens finhed varierer stort set med karrenes størrelse, og glitning forekommer næsten udelukkende på de mindre kar.
- 8) K. Davidsen. The final TRB Culture in Denmark. Arkæologiske Studier vol. V, København 1978.
- 9) Definitionerne af mønsterelementerne er udarbejdet af P. Kjærums, som venligst har stillet dem til min rådighed.
- 10) B. Gräslund 1974 p. 51.
- 11) E. Dethlefsen og J. Deetz, Death's heads, Cherubs and Willow trees: experimental archaeology in colonial cemeteries, American Antiquity 1966, p. 502ff. – W. S. Robinson, Method for chronologically Ordering of Archaeological Deposits, American Antiquity 1951 p. 27. – D. L. Clarke, Analytical Archaeology 1971 p. 162ff.
- 12) Bugornamentik omfatter: Lodret båndornamentik, skulderornamentik, bugknækbælte, bugornamentik, samt fladedækkende ornamentik.
- 13) De båndformede skåle omfatter formerne fig. 2 nr. 3, 5 og 14, samt fig. 2 nr. 15, der ikke indgår i de fire fund, hvis keramik serieres. Se appendiks A nr. 5, 6, 7 og 13.
- 14) Kar med numrene 0-99 stammer fra Grimstrup krat, 99-199 fra Borre, 200-299 fra det østlige anlæg ved Skibhøj og 320-359 fra Veldbæk Skole – se appendiks A nr. 7, 13, 5 og 6. Karrenes numre står i kolonnen til venstre, i seriationsdiagrammet over de båndornamenterede skåle er der desuden henvisning til de forskellige skålførm på fig. 2. Ornamentikelementerne er anført i de øverste rubrikker med numre svarende til fig. 3.
- 15) Karrenes lighedscoefficients beregnes på grundlag af de elementer, der er anvendt i seriationerne. Antallet af fælles elementer divideres med antallet af forskellige elementer plus én, og denne koefficient indsættes i en matrix. Matrixen er derefter sorteret efter den metode, der er anvist af C. Renfrew og G. Sterud, Close-proximity analysis: A rapid method for the ordering of archaeological materials. American Antiquity vol. 34, No. 3, 1969 p. 265ff.
- 16) D. L. Clarke 1971 p. 462 og p. 436.
- 17) N. H. Andersen og T. Madsen, Skåle og bægre med storvinkelbånd fra yngre stenalder. Kuml 1977 p. 131ff, se p. 138 fig. 6. d.g. Om forskellen på Sarup og Toftum se p. 139. – T. Madsen har desuden venligst stillet materialet fra Toftum til min rådighed.
- 18) H. Berg 1951, båndornamenterede skåle Pl. III og fladedækkende buestikornamentik Pl. II.
- 19) C. J. Becker, Grav eller tempel?, Nationalmuseets Arbejdsmark. København 1969 p. 17f, se fig. 9 og 12.
- 20) N. H. Andersen mundtlig meddelelse.
- 21) N. H. Andersen, En befæstet, yngre stenalderboplads i Sarup. Fynske Minder 1974 p. 82f fig. 7 og p. 85 fig. 9 fra lag 146 i voldgrav 1 og lag 11 i voldgrav 2. – Idem, Die Neolitische Befestigungsanlage in Sarup auf Fünen (Dänemark). Archaeologisches Korrespondenzblatt 5. 1975. Se p. 13 om lagernes datering. – P. Kjærums, Tempelhus fra stenalderen. Kuml 1955 p. 22-24 fig. 16-18, idem The Chronology of the Passage Graves in Jutland. Palaeohistoria XII 1966 p. 326f fig. 3 a og b.
- 22) J. Winther 1943 p. 17 og p. 22 fig. 38.
- 23) O. Marseen, Ferslevhuset. Kuml 1960 p. 45-50. – P. Kjærums, Jættestuen Jordhøj. Kuml 1969 p. 9ff. Karrene HAF-HAK p. 30ff.
- 24) P. Kjærums 1969 p. 50-51. P. Kjærums anvender dette træk som skel mellem MN II og MN III.
- 25) N. H. Andersen 1974 p. 84 fig. 8a og p. 86f fig. 10 a og d. Lag 144 i voldgrav 1 og lag 4 i voldgrav 2, samt mundtlig meddelelse fra N. H. Andersen.
- 26) N. H. Andersen mundtlig meddelelse: K-2628, K-2767, samt K-2766.
- 27) N. H. Andersen og T. Madsen 1977 p. 144 og J. Winther 1943 p. 15 fig. 23 viser tragtbægrene. Lerskivernes ornamentik er behandlet af K. Davidsen, Neolitiske lerskiver belyst ved danske fund. Årbøger 1973 p. 27ff.
- 28) K. Davidsen 1973 p. 22.

- 29) N. H. Andersen, Sarup. Keramikgruber fra to bebyggelsesfaser. *Kuml* 1976 p. 24 fig. 11 nr. 17-19. J. Winther 1943 p. 7 fig. 3 og p. 21 fig. 34 om treleddede kar med konisk hals. Dobbeltkoniske krukker med ret overdel ses N. H. Andersen 1974 p. 84 c og p og K. Davidsen 1978 p. 108 fig. 52 b, f og g.
- 30) K. Davidsen 1978 p. 109 og note 91.
- 31) Skåle med indadbøjet rand indgår i Fuchsbergmaterialet fra Toftum, i MN II-materialet fra Sarup, se N. H. Andersen 1976 p. 18 fig. 5 nr. 2, og i Dorthealund (grube N) fra MN IV, se K. Davidsen 1976 p. 116 og Pl. 92b, samt i MN V f.eks. fra Fjersted, se appendiks A nr. 14.
- 32) K. Langenheim, Die Tonware der Riesensteingraber in Schleswig-Holstein. 1935 p. 89. Taf. 5c og 15f.
- 33) K. Ebbesen 1975 p. 119 fig. 97.
- 34) Enkelte tragt-skåle med kraftigt rundet bug indgår dog i K. Ebbesens Trichterschalen und Schulterschalen, se f.eks. K. Ebbesen 1975 fig. 35 nr. 7 og fig. 46 nr. 5, samt fig. 47 nr. 1 og 2.
- 35) Se f.eks. E. Jørgensen, Hagebrogård, Vroue, Koldkur. *Arkæologiske Studier* vol. 4, København 1977 p. 25 abb. 21. 170 og p. 26 abb. 22. 149, 175 og 183.
- 36) N. H. Andersen og T. Madsen 1977 p. 150.
- 37) K. Ebbesen 1975 p. 120 fig. 98.
- 38) E. Jørgensen 1977 p. 48 abb. 40, p. 87 fig. 116, samt p. 113 fig. 164.
- 39) K. Davidsen 1973 p. 13 note 39.
- 40) P. Kjærums 1966 p. 332.
- 41) Det store antal lerskiver i de sydjske megalitgrave er påpeget af K. Davidsen 1973 p. 9.
- 42) K. Ebbesen 1975 p. 19 og p. 61, note 218. Forrådskarrene i Myrebjerg og Skovtofte nævnes som undtagelser, se H. Berg 1951, Pl. V.1 og 2 og Pl. X.9. Andre megalitgrave indeholder dog også forrådskar, se f.eks. G. Rosenberg, To Jættestuer. *Nationalmuseets Arbejdsmark* 1933, om Skamby-jættestuen. – K. Davidsen 1978 p. 120 omtaler ligeledes manglen på forrådskar i Øernes megalitgrave.
- 43) H. Knöll, Die Nordwestdeutsche Tiefstichkeramik. 1959. Tavle 1 nr. 2, 5, 7 og 10. – J. Bakker, De Westgroep van de Trichterbeckercultuur 1 og 2. Amsterdam 1973, IV p. 6. – I fase 1 optræder desuden 4 skulderkar med bred, hvælvet skulder. De er alle fra Borre: kar 114, 115, 117 og 122.
- 44) N. Thomsen, En grav fra jættestuetid i Skovbølling. *Fra Ribe Amt* 1956 p. 84ff, idem, Tragt-bægerkultur i Sydvestjylland 3. *Mark og Montre* p. 16f og fig. 11 og 12, C. J. Becker, Stendyngegrave fra mellemneolitisk tid. *Årbøger* 1959 p. 63, T. Madsen, Jættestuen Hørret Skov I. *Kuml* 1976 p. 81f og p. 84.
Museumsinspektør Aino Kann Rasmussen takkes for at have stillet billedet af Skovbølling-fodskålen til rådighed.
- 45) Hesselmed kar A37920 og 37922, se appendiks A nr. 12.
- 46) Fjersted kar 89, se appendiks A nr. 14.
- 47) Hesselmed kar A37921 og 37923, se appendiks A nr. 12.
- 48) Åsted kar A48162, se appendiks A nr. 10.
- 49) Borre, karret er her nummereret 152, se appendiks A nr. 13.
- 50) J. A. Bakker 1973, III p. 23a fig. 3 nr. 8.
- 51) T. Madsen 1976 p. 82.
- 52) O. Faber, Endnu et kulthus. *Antikvariske Studier* 1977 p. 42 fig. 10 og p. 43. *Mag. art.* O. Faber takkes for at have stillet billedet af Engedal-fodskålen til rådighed.
- 53) P. Kjærums 1969 p. 28f og p. 44.
- 54) Fodskålen er fundet sammen med en skål med lodrette rækker af cirkelstik og lodrette stigebånd, samt et meget lavt bugparti af et lille tragt-bæger. – Karrene tilhører arkitekt L. Hernøs Oldsagssamling, og jeg retter en tak til arkitekt L. Hernø, Klampenborg, for tilladelse til at publicere fundet. Endvidere takkes afdelingsleder ved Konservatorskolen Helge Brinch Madsen for oplysningerne om fundet.
- 55) Se appendiks A nr. 10.
- 56) Borre, kar nr. 152.
- 57) P. Kjærums, Tempelhus fra stenaldren, *Kuml* 1955 p. 22 fig. 16.
- 58) G. Rosenberg, Nye jættestuefund. *Årbøger* 1929 p. 240 fig. 48 fra Nordre Stensebygaard, Bornholm. – Jeg takker museumsinspektør N. H. Andersen for tilladelse til at omtale skålen med standring fra Sarup. Karret er uornamenteret og fundet i 1978.
- 59) H. Knöll 1959 p. 16 og f.eks. Taf. 17 nr. 1, 7, 9 og 18, samt Taf. 19 nr. 1, 13, 15 og 16.

- 60) H. Knöll 1959 Taf. 15 nr. 8 og 9.
- 61) H. Knöll 1959 p. 98f og J. A. Bakker 1973 III p. 24 og I p. 9.
- 62) Symposium über die Entstehung und Chronologie der Badener Kultur, 1973: E. Neustupny, Die Badener Kultur. p. 324. J. K. Kozowski, Le problème de la periodisation de la civilisation de la ceramique cannelée en Pologne. p. 182 og p. 181 fig. 9.2.
- 63) T. Madsen 1976 p. 93 note 52 daterer klassisk Baden til 2600-2400 f.Kr. og peger p. 84 på en mulig forbindelse mellem Skovbølling- og Drouwen-fodskålene og klassisk Baden.
- 64) J. Banner, Die Pécelér Kultur. Archaeologica Hungarica XXXV 1956. De forskellige former for fodskåle er vist Taf. CXIV nr. 1-7, heraf er kar nr. 6 og 7 af den omtalte form med hhv. en firkantet og en halvrund skål. Formen er desuden vist Taf. C.13 og XCV.32, samt LXXXIX.42, der som den eneste har en hvælvet fod. Lignende fodskåle optræder også i klassisk Baden i Polen, se J. K. Kozowski 1973 p. 182.
- 65) T. Madsen 1973 p. 182.
- 66) Se T. Madsen 1976 p. 77ff, samt en miniaturefodskål med massiv midterdel hos H. Knöll 1959 p. 27 og Taf. 35 nr. 21 fra Hunebed D53 Havelte, prov. Drente og J. A. Bakker 1973 III p. 25.
- 67) E. Sprochhoff, Ein Grabfund der nordischen Megalithkultur von Oldendorf, Kr. Lüneburg. Germania 30 1952 p. 170 fig. 4 og Taf. 4, og J. A. Bakker 1973 VI p. 23.
- 68) Såfremt keramikken stammer fra enkelte store hensættelser, er seriationerne foretaget på et diskontinuerligt materiale, og placeringen af grænserne mellem faserne kan være påvirket heraf.
- 69) K. Davidsen 1978 p. 117.

